

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta**

Ústav evropské etnologie

Studijní obor: Etnologie

Bc. Jan Blažek

Gajdy a gajdoši na Brněnsku
Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Martina Pavlicová, CSc.

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....
podpis autora práce

V následujících řádcích bych rád vyslovil poděkování těm, kteří svým dílem přispěli ke konečné podobě této bakalářské práce. Doc. PhDr. Martině Pavlicové, CSc. za ochotu vést práci na téma Gajdy a gajdoši na Brněnsku a připomínky ke stylistické úrovni práce. PhDr. Lucii Uhlíkové, PhD. za její nadstandardní přístup k badatelům a rady po odborné i slohové stránce. Ondřeji Tryhukovi za praktické rady gajdoše a za uvádění zjištěných poznatků do praxe. Ing. Juraji Dufkovi za teoretické i praktické rady výrobce hudebních nástrojů a jeho mistrnost ve zhotovování jejich replik. Vladimíru Horáčkovi za spolupráci na dokumentaci nástroje. PhDr. Karlu Altmanovi, CSc. za vzbuzování zájmu studentů o dějiny národopisu. In memoriam Zdence Jelínkové za předání lidového tance, lidové hudby a dětského folkloru budoucím generacím. Svoji rodině a blízkým, kteří mě podporují ve studiu.

Obsah

1	Brněnsko – přechodná etnografická oblast.....	6
2	Zmínky o nejstarší vrstvě nástrojů lidové hudby (lidových hudebníků) na Brněnsku	8
3	Dudy	11
3.1	Dochované gajdy – dudy z Brněnska	12
3.1.1	Gajdy z Ořechoviček	12
3.1.2	Gajdy „z Omic“	13
3.2	Nedoložené gajdy z Troubska	16
3.3	Gajdice.....	16
4	Hra na gajdy.....	17
4.1	Líšeň	17
4.2	Okolí Ořechova	24
5	Osobnosti gajdošů.....	25
5.1	Stařeček Široký.....	25
5.2	Bartoloměj Smílek.....	25
5.3	Tomáš Uhlíř.....	29
5.4	Gajdoš Pokorný	41
6	Volná reprodukce gajd.....	46

Úvod

Téma mojí bakalářské práce jsem si zvolil na základě impulsu, který v roce 2016 vzešel z řad členů folklorního hnutí. Zájemci o danou problematiku byli odkázáni na velké množství literatury, která se ale gajdám a gajdošům na Brněnsku věnuje většinou pouze okrajově, a dále na archivní prameny, o jejichž existenci nepanovalo takřka žádné povědomí. Vystala tak potřeba provést archivní výzkum.

Prvořadým cílem práce bylo tedy vytěžit co možná nejvíce souvisejících pramenů a literatury. Jako další cíl jsem si vytyčil využít terénní výzkumy předchozích badatelů a doplnit je vlastními a po analýze a vzájemném srovnání vyvodit závěry a nastolit nové otázky. Díky zjištěným informacím mohla být také zhotovena funkční replika dochovaného hudebního nástroje, což vedlo k tomu, že jsem se snažil zachytit nové poznatky, které tato rekonstrukce přinesla.

Práce je dělena do šesti kapitol. První kapitola stručně seznamuje s etnografickou oblastí vytyčeného zájmu. Druhá kapitola je mozaikou kusých zpráv o gajdách a gajdoších tohoto regionu. Ve třetí kapitole se věnuji dudám na území českých zemí a zejména pak dvěma nástrojům – gajdám, které byly poskytnuty z Ořechoviček (dnešní místní část Ořechova u Brna) do muzejních sbírek. Čtvrtá kapitola sestává převážně z nepublikovaných materiálů sběratele Františka Svobody o dudácké hře v Líšni (dnes městská část Brna). Pátá a nejobsáhlejší kapitola pojednává o nositelích gajdošské, resp. dudácké tradice na širším Brněnsku a v Líšni v 19. a na počátku 20. století. Poslední kapitola dokumentuje způsob využití etnografických materiálů a sbírkových předmětů v soudobé praxi výroby a hry na hudební nástroj.

1 Brněnsko – přechodná etnografická oblast

Richard Jeřábek byl autorem příslušného hesla v Národopisné encyklopedii Čech, Moravy a Slezska (dále jen LK-NEČMS): „*Brněnsko je nelidové, umělé pojmenování přechodné oblasti mezi Podhoráckem, Hanou, hanáckým Slováckem a novoosídleneckým pohraničním pásmem (...)*.“¹ Pojem je od 20. století chápán jako město Brno s nejbližším okolím a ve spojení „širší Brněnsko“ jako rozsáhlé území zahrnující západní Rousínovsko, Slavkovsko, Židlochovicko, východní Ivančicko, Rosicko a Kuřimsko. Po stránce jazykové i kulturní se zde mísí rozmanité prvky nevylímané německé (pozůstatek germanizovaného města, vliv německého jazykového ostrova s centrem v Modřicích). Bezprostřední okolí průmyslového Brna tvoří jakousi indiferentní enklávu s několika výraznějšími obcemi, zejm. Líšní, která si ještě dlouho udržela svoji někdejší rázovitost. „*V důsledku odlišného vývoje posledních více než sta let se vyčlenilo na širším Brněnsku jako zvláštní okrsek Rosicko a Oslavansko, které se však nezformovalo na základě odlišností v tradiční lidové kultuře, pův. rolnické, nýbrž na základě změn ve způsobu života a kultuře způsobených rozvojem těžby uhlí.*“²

Hranici kroje brněnského venkova k roku 1880 stanovila Miroslava Ludvíková ve své dizertační práci.³ Odívání v německé obci Starovice dosídlené po 2. světové válce zejména z české Nosislavi a zahrnuté M. Ludvíkovou mezi obce s krojem brněnského venkova souviselo (spíše než se zmíněným, desítky kilometrů vzdáleným, německým jazykovým ostrovem) s Podyjím.

Oblast Brněnska (stejně jako ostatní etnografické a kulturně–geografické regiony Moravy a Slezska) vytyčili z historické roviny tradiční kultury (2. polovina 19. a první desetiletí 20. století) pracovníci Masarykovy univerzity.⁴ Židlochovicko, Slavkovsko

---

¹ Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek, A-N věcná část.* Praha: Mladá fronta, 2007, s. 70.

² Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek, A-N věcná část, c. d., s. 70.*

³ Ludvíková, Miroslava: *Kroj brněnského venkova.* Kandidátská práce. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, 1965, s. 280. Práci archivuje Ústav evropské etnologie Masarykovy univerzity.

⁴ *Etnografická a kulturně-geografická diferenciacie a rajonizace Moravy a Slezska.* Dostupné z: http://giztralik.muni.cz/data/02_diferenciacie_a_rajonizace.pdf, cit. 12. 4. 2017.

a okolí Křtin je na zpracované mapě navzdory tomu, že je M. Ludvíková k roku 1880 zahrnula do mapy kroje brněnského venkova, zobrazeno v případě Židlochovicka jako přechodná oblast Podhorácka a hanáckého Slovácka, v případě Slavkovska jako součást Hané a okolí Křtin jako součást Dražanska. V těchto případech jde o okrajové oblasti, kde musela být většina projevů tradiční lidové kultury typická pro zmíněné regiony a přechodné oblasti sousedící s Brněnskem.

2 Zmínky o nejstarší vrstvě nástrojů lidové hudby (lidových hudebníků) na Brněnsku

V rámci příprav národopisné výstavy se slavností v Ořechově uspořádané 15. 7. 1888, na níž byla předvedena dožínková scéna, byly Lucií Bakešovou pro potřeby scénáře zapsány vzpomínky pamětníků. „*Připravena hostina a začne se střídavě jíst, pít, odřikávají se říkadla, zpívá se a konečně přijde hudebník – buď harmonikář, kolovrátkář, za stara dudáček a všichni se dají do tance.*“⁵

Roku 1892 byl v Olomouci vydán Tazatel pro sběratele národopisného materiálu. V roce 1894 na něj odpověděli Tomáš Opálka ze Střelice a Konstantin Sojka z Troubska. „*Tančivalo se při dudech, cimbálu, pak byla basa, vergl; nyní se tančí při nástrojích plechových, které jsou vesměs pojmenovány německy, jako Fliegehorna, aj., pak klarinet; večer hrají tzv. ‚štrajch‘ na husle a basu.*“⁶ „*„Kédy‘ – to jsou dudy bývaly.*“⁷

Nejstarší zmínky o gajdoších v Líšni pochází z pera Cyrila Mašíčka, autora rukopisu, který byl v užším znění monograficky otištěn v editorské spolupráci s Františkem Bartošem roku 1901: „*Za stara pastěř troubil na dlouhou troubu, dával tak znamení, aby vyháněli do stáda. Také umíval ‚hrát na dode‘ a pěkně ‚piskat na lopínek‘.*“⁸ „*Občas přijde do Líšně nějaký dudák, medvědář nebo velbloudář. Je to zase něco pro děti!*“⁹ František Bartoš disponoval rukopisem pro otištění v Časopisu Matice moravské, autora neznáme. „*Nejstarší hudebník byl dudák – jediný muzikant vůbec na venkově. Toho důkazem jest národní píseň lišenská: ‚Zadudé, dudáčko, zadudé...‘ ve které pěvec uznává umělost dudákovu slovy ‚šak von temu dobře rozuměl‘.*“¹⁰

---

⁵ Jelínková, Zdenka: *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech 19. století*. Brno: Městské kulturní středisko S. K. Neumanna, 1983², s. 96.

⁶ Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha, pracoviště Brno (dále jen EÚB), sign. R 11, pozůstalost Konstantina Sojky, složka III, inv. č. 3181, *Odpovědi na Tazatele pro sběratele národopisného materiálu*, nefoliováno.

⁷ EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka III, inv. č. 3142c), 17) *Zvyky, obyčejje pověsti (cizí rukopis – odpověď na dotazník)*. Otázka č. 298. *Informátor Tomáš Opálka, Střelice, 5. 7. 1894*, fol. 59.

⁸ Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), sign. G33, kart. 5, sv. 7, Mašíček, Cyril: *Materiál k „Líšni“ sepsaný Cyrillem Mašíčkem*, fol. 88.

⁹ *Tamtéž*, fol. 309.

¹⁰ MZA, sign. G33, kart. 11, sv. 16, *Hudba při tancích*, nefoliováno.

Na konci 90. let 19. století započal své sběry v Líšni František Svoboda. „(...) *staré hudební nástroje, dávno zapomenuté, na kterých hrávali za stara v Líšni při ,besedách‘, zábavách, na svatbách a jindy. Jsou to: cimbál, dudy, kobza, niněra a ovčácké píšťaly.*“¹¹ F. Svoboda popsal i festivity výročního obyčejového cyklu, např. ostatky: „*Průvod masek a figur vždy doprovázela hudba a vždy také dudák.*“¹² F. Svoboda se podrobně rozepsal o produkci „před taboló“ (stolem): „*Někdy také muzikanti předváděli své ,kousky‘ buď na cimbál, na dudy, na housle, nebo i celá muzika se produkovala.*“¹³ Díky F. Svobodovi známe instrumentář hudby lidových nástrojů v Líšni: „*Hudba taneční byla složena takto: cymbál, flétna, klarinet, dvoje housle, viola a basa, nebo: dudy, hoboj, dvoje housle, viola a basa. Dle starších pamětníků byli tu vynikající jednotlivci, primaristé, cymbalisté a dudáci.*“¹⁴ „*Byla tu i muzika, cymbál, dudy, které velmi podněcovaly zpěvnost. (...) Ale lid si stále uchovával své lidové písně, tance, zvyky v oblíbených ,besedách‘ a jiných zábavách za doprovodu hudby dudácké a cymbálové. Úpadek všeho toho nastal v letech osmdesátých až devadesátých min. stol. se zánikem dud a cymbálu.*“¹⁵ Jinde F. Svoboda uvádí, že se změnami nové doby zanikla dudácká a cimbálová muzika v letech 1870–1880.¹⁶ Poslední Svobodovo upřesnění zní následovně: „*V letech osmdesátých zanikla hudba cymbálová a málo let před tím i hudba dudácká. (...) Muzika cymbálová a dudácká byly lidového zpěvu a tance nerozlučnými sestrami.*“¹⁷

V bývalém ivančickém okresu je doloženo tančení při gajdách. „*Taneček předehrával ,gajdoš‘ neb jiný hudebník.*“¹⁸ V Heršpicích u Slavkova na gajdy hrávali pastýři.¹⁹

---

¹¹ EÚB, sign. R 12, pozůstalost Františka Svobody, „Líšeň v písních“ I. díl, fol. 91b.

¹² EÚB, c. d., „Líšeň v písních“ I. díl, fol. 28.

¹³ *Tamtéž*, fol. 27.

¹⁴ *Tamtéž*, fol. 90.

¹⁵ *Tamtéž*, fol. 19b.

¹⁶ *Tamtéž*, fol. 66.

¹⁷ *Tamtéž*, fol. 90.

¹⁸ Kratochvíl, Augustin: *Vlastivěda moravská, II. Místopis. Ivančický okres.* Brno: Musejní spolek, 1904, s. 15.

¹⁹ Pátek, Emil: *Heršpice u Slavkova.* Slavkov u Brna: nákladem vlastním, 1928, s. 80.

Lidová kultura českého etnika na Brněnsku byla úzce spjata s německým jazykovým ostrůvkem jižně od Brna. Jednou z obcí s německou většinou byly Moravany. „*Nejstarším hudebním nástrojem Němců jsou cymbál, housle, dudy se skřipkami. (...) K tanci hrály dudy, velmi oblíbený byl cymbál a housle, které byly později vytlačeny tureckou muzikou.*“²⁰

Patrně člen autorského kolektivu, umělecký vedoucí a basista CM Líšňáci, uvádí: „*Asi do poloviny 19. století, tedy do doby všeobecného rozmachu dechové hudby, hrávala v Líšni na tancovačkách, křtinách, svatbách a při jiných společenských událostech výhradně muzika hudecká. Hrávalo se na housle, basu, různé píšťalky, klarinet, malý a velký cimbál a také na dudy (bývaly i čistě dudácké svatby).*“²¹ Při psaní textu v závorce vycházel nejspíš z rukopisu F. Svobody: „*Dle farského archivu v Líšni jsou zaznamenány svatby, kde byli na svatbě pouze ovčáci.*“²²

27. srpna 1893 a 9. srpna 1894 se uskutečnily dožínkové průvody, které prošly ze Židenic do Juliánova a zpět. „*Průvod sestává bude z banderia, selské hudby (úplná kapela ořechovická) (...) taženo bude vždy dvěma páry koní 5 ověncených vozů, na nichž budou různé skupiny ze života selského (...), pak následovati budou za sebou (...) dudák, kolomazník s trakařem atd.*“²³ „*(...) hudbu obstará úplná kapela Ořechovická v selských krojích a dědeček umělec dudák.*“²⁴ „*Pak jela chasa na ověnceném a vystrojeném vozu (...) zpívajíc a výskajíc. S nimi jel i druhdy nezbytný stařeček ,dudák‘.*“²⁵

---

²⁰ Štěpánek, Václav: *Národopisná charakteristika obce*. In: Kolektiv autorů: *Moravany 1289–1989*. B. m.: JZD Bobrava Moravany – MNV Moravany – SZP Rajhradice, 1989, s. 90.

²¹ [Knecht, Tomáš]: *Cimbálová muzika Líšňáci*. In: [Kolektiv autorů:] *Národopisný soubor Líšňáci*. B. m.: b. d., s. 17. Totéž dostupné z: http://www.lisnaci.cz/cimbalova_muzika.html, cit. 22. 2. 2017.

²² EÚB, sign. A 1163/27.

²³ *Obžinky v Židenicích*. Moravská orlice 31, 1893, č. 195 z 27. 8., s. 2. Též: *Obžinky v Židenicích*. Moravské noviny. Příloha Brněnských novin 14, 1893, č. 167 z 23. 7., s. [4].

²⁴ *Obžinky v Židenicích*. Moravské noviny. Příloha Brněnských novin 14, 1893, č. 171 z 29. 7., s. [2].

²⁵ *Obžinky v Židenicích*. Moravská orlice 32, 1894, č. 179 z 9. 8., s. [2].

3 Dudy

Pavel Kurfürst byl autorem příslušného hesla v LK-NEČMS: „*Dudy jsou aerofonem sestávajícím nejméně z jedné píšťaly s trvale napájeným plátkovým oscilátorem; napájení zajišťuje vzduchový zásobník, plněný dechem nebo měchovým dmychadlem, svíraný mezi paží a tělem hráče.*“²⁶ „Pravděpodobně od konce 12. stol. až do současnosti jsou dudy trvale součástí instrumentáře všech evropských národů, které je během doby přizpůsobovaly vlastním hudebním potřebám a měly pro ně i své vlastní různé názvy.“²⁷ Ve 2. třetině 16. století se na dnešních územích severního Řecka, Bulharska, Čech, Moravy, celého Slezska, Slovenska a u Basků objevují další nová pojmenování s jiným společným kořenem, pocházejícím s arabského slova gaita (gchaydcha), jímž byly dudy pojmenovány v tehdejší spisovné turečtině.²⁸ „*Tento jev úzce souvisí s obdobím největších tureckých výbojů v 1. třetině 16. stol. Od r. 1550 do konce 18. stol. se v českých literárních pramenech i v lidovém prostředí běžně vyskytují vedle sebe dudy i kejdy jako rovnocenné názvy pro tentýž nástroj, a to i v rámci jednoho regionu nebo díla (...). Teprve na konci 18. stol. nastává pomalá diference: v Čechách, na záp. a střední Moravě se více užívá názvu dudy (méně kejdy), na vých. Moravě (a na Slovensku) výhradně termínu gajdy.*“²⁹ „(...) České dudy a moravské gajdy byly již od konce 18. stol. opatřeny dvěma píšťalami (melodickou a bordunovou) s jednoduchými plátky, přičemž bordunová píšťala byla zalomena tak, že visela přes rameno směrem k zemi nebo volně visela ze spodní strany vzduchového zásobníku před tělem dudáka. (...) Jako sólový nástroj měly dudy až do 60. let 19. stol. dominantní úlohu v lidové hudbě českých zemí. Ikonografické prameny však dokazují, že již od poloviny 18. stol. se k nim ve vesnickém prostředí začaly postupně přidružovat i jiné hudební nástroje, především housle.“³⁰

---

²⁶ Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek, A-N věcná část*, c. d., s. 171.

²⁷ *Tamtéž*, s. 172.

²⁸ *Tamtéž*, s. 172.

²⁹ *Tamtéž*, s. 172.

³⁰ *Tamtéž*, s. 173.

3.1 Dochované gajdy – dudy z Brněnska

Dva nástroje, vymykající se provedením moravským hudebním tradicím jak po stránce hudební, tak řemeslné, jsou dochovány ve významných muzejních institucích, které vznikly v roce 1883, resp. 1896, a sice ve Vlastivědném muzeu v Olomouci a Národopisném muzeu Historického muzea Národního muzea.

3.1.1 Gajdy z Ořechoviček

V depozitáři v Olomouci se nachází sbírkový předmět s přírůstkovým číslem 59/88, o němž Vlasta Havelková roku 1892 uvádí: „*Tamtéž, v Ořechovičkách, chovaly se od nepaměti v pastýřské rodině dudy a rukověť od pastýřského biče touže nýtkovou a drátovou prací velmi vkusně ozdobené.*“³¹ Havelkovou jmenované předměty byly v době napsání článku již ve sbírkách Vlasteneckého muzea olomouckého.³² Článek doprovází ilustrace její sestry, Marie Magdaleny Wanklové, která je nakreslila podle originálů.³³ Díky kresbě výzdoby bordunové pišťaly dud tedy mohlo dojít k porovnání s Petrem Čípem poskytnutými devíti fotografiemi Pavla Čípa, který prováděl dokumentaci dud, jež vedla k vydání monografie.³⁴ Do ní samotné fotografii nástroje nezařadil. Nalezením shodných znaků kresby a fotografií mohl být nástroj, blíže identifikován. Na jiných stranách periodika se v budoucím čase píše o akcích předcházejících Národopisné výstavě v Ořechově 28. 8. 1892.³⁵ Dudy na ní vystavené tedy byly zajištěny z Omic.³⁶

Ozdoba dud. Kreslila M. M. Wanklová. Převzato z: Český lid 1, 1892, s. 451.

³¹ Havelková, Vlasta: *Některé zbytky starého řemesla domácího*. Český lid (dále jen ČL) 1, 1892, s. 449.

³² Havelková, Vlasta: *Některé zbytky starého řemesla domácího*, c. d., s. 449.

³³ *Tamtéž*, s. 447.

³⁴ Číp, Pavel – Klapka, Rudolf F.: *Dudy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Brno: Salve regina, 2006.

³⁵ ČL 1, 1892, s. 628b.

³⁶ V. K. J. [Jeřábek, Viktor Kamil]: *Národopisná výstavka v Ořechově*. Moravská orlice 30, 1892, č. 198 z 31. 8., s. [2].

U tohoto sbírkového předmětu není proveden druhý stupeň evidence. Současné přírůstkové číslo předmět dostal v roce 1987, do té doby měl v rámci staré evidence číslo 285. Gajdy byly součástí souboru předmětů pocházejícího ze starých muzejních sbírek, zejména z Městského muzea a částečně z Vlasteneckého muzea.

Tento nástroj není kompletní. Chybí mu stojky melodických píšťal a jedna z kožených částí dmyháku. Olověné kolínko a rohový roztrub jsou poškozeny. Za předpokladu, že bylo s nástrojem od jeho získání pro muzeum patřičně zacházeno, mohl být už před rokem 1892 nefunkční. Stopy snah o prodloužení funkčnosti jeví zásobní měch, který je zaplátován kůží a v jednom případě dřevem. Vladimír Horáček v roce 2017 provedl změření co největšího množství komponentů s pomocí posuvného měřítka a svinovacího metru. Autor této práce zároveň všechny míry a detaily nafotil.

3.1.2 Gajdy „z Omic“

V depozitáři v Terezíně se nachází sbírkový předmět inv. č. H4 – 1512. Dle sdělení kurátorky sbírky, Heleny Plíhalové, se jedná o nástroj po obecním pastýři v Ořechově, Josefu Hrdličkovi, který darovala Národopisnému muzeu československému Lucie Bakešová. Ve svých publikovaných článcích a rukopisech se nicméně L. Bakešová nikde nezmiňuje o dudách Hrdličky, ale Uhlíře z Omic. (O tomto gajdošovi a jeho gajdách viz v kapitole Osobnosti gajdošů).

S blížícím se koncem Národopisné výstavy československé (dále jen NVČ) se dozvídáme o záměrech darovat vystavené předměty Národopisnému muzeu československému. „(...) pi. L. Bakešová z Ořechoviček (zatímně věnuje) hračky z Ořechoviček, hůl ovčáckou z Ořechoviček, dudy z Vonic (Vomic – pozn. J. B.), karabáč z Popůvek a řadu menších věcí (...).“³⁷ Úkon darování je doložen o měsíc později. „(...) odbor brněnský obdaroval naše museum řadou krásných věcí (...) Největší zásluhy o to dobyla si neúnavná podporovatelka našich snah na Moravě pí. Lucie Bakešová z Ořechoviček u Brna, která mimo to i sama ze svého poskytla několik věcí na př. (...) vykládané dudy, pravá to unika musejní.“³⁸ Exponáty byly po uzavření

---

³⁷ *Národopisná výstava československá*. Národní listy 35, 1895, č. 278 z 8. 10., s. 5.

³⁸ *Národopisné museum československé*. Národní listy 35, 1895, č. 313 z 12. 11., s. 7.

NVČ přemístěny z výstaviště do nově založeného Národopisného muzea československého (1896). Zde byly ve skříní č. XVIII vystaveny i dudy z Ořechova, které byly opatřeny inventárním číslem 1512.³⁹ Umístění upřesňuje M. M. Wanklová: „*Ve skříních u oken umístěny jsou zase ukázky vybijených prací (...) vykládané dudy z Brněnska*“⁴⁰ Z doby po založení muzea pocházela fotografie, která se nacházela v archivu Národopisného muzea pod číslem 22015.⁴¹ Do současnosti se v archivu dochoval pouze negativ inv. č. 12741, který byl na žádost zdigitalizován.

ANM-ETN, fond Obrazový archiv, pozitiv, i.č. 22015.

Nástroji se stručně věnovala Gabriela Janová ve své diplomové práci, jež vznikla pod vedením Ludvíka Kunze: „*Nástroj to však byl velmi zajímavý, zcela jiný, než je v kraji zvykem. Huk byl rovný, položený na zádech jako u slovenských gajd, pišťaly velmi slabé – průměr jen 16 mm – zdobené perletí a stříbrnými kroužky zapouštěnými do (...) afrického dřeva zvaného ovankol, což je zvláštní tvrdý materiál, který se dobře leští,*

po vyleštění a nalakování je jeho struktura velmi hezká (je to tmavé dřevo), musí se však pouze soustružit jako kov, pro tvarování v ruce je to materiál příliš tvrdý.“⁴²

³⁹ Niederle, Lubor: *Průvodce po Národopisném Museu Československém*. Praha: Rada Národopisného Musea Československého, 1896, s. 38.

⁴⁰ Wanklová, Marie Magdalena: *Besídka. Národopisné muzeum v Praze*. Selské listy 13, 1896, č. 57 z 18. 7., s. [1].

⁴¹ Archiv Národního muzea-oddělení etnografie (dále jen ANM-ETN), fond Obrazový archiv, inventární kniha 22003-25265, fol. 1.

⁴² Janová, Gabriela: *Výroba a pedagogické užití dud, křivých rohů a kornamus*. Diplomová práce. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 1994, s. 30–31. Autorka si přesně nepamatuje, kdo ji informoval o ovankolu, nejpravděpodobněji však jemný mechanik Miroslav Kroupa. Janová, Gabriela (nar. 1970); 3. 4. 2017.

V roce 2002 nástroj určila a údaje zanesla do muzejní karty paní Sedláková. „*Dudy dmychací – s koženým měchem, dřevěné části zdobené kostěným a perleťovým vykládáním, mosaznými nýtky a drátky. Fuky z volských rohů jsou ozdobeny tmavočervenými štrápci.* (Lokalita, pozn. J. B.) *Ořechov u Brna.* (Datace, pozn. J. B.) *polovina 19. stol. Stav: dobrý*“⁴³

Fotodokumentaci předmětu (minimálně čtrnáct fotografií) provedl opět P. Číp. Autorem ostatní dokumentace (např. změření melodické a basové píšťaly) byl Josef Režný.

K třásnění je šňůrkou připojen hrot, který sloužil k manipulaci s voskem aplikovaným do dolad'ovacího otvoru v olověném kolínku.⁴⁴ V dolad'ovacím otvoru i v jeho blízkosti se dosud nachází zbytky vosku. Stěna měchu je v řadě míst narušena děrami. Rohové roztruby mají různou velikost a jejich okraj je kromě třásnění zdoben i zoubky. Třásnění je k fukům přivázáno skrz devět (u huku), resp. dvanáct (u melodické píšťaly) provrtaných otvorů. Perleť chybí ve výzdobě píšťal na několika místech. Dále schází část řemínku, který sloužil k připnutí dmyháku k pravé paži. K části z většiny dochovaného řemínku je zevnitř přišita textilie, která rozkládala tlak vyvíjený na paži. Kožená část dmyháku je k dřevěné přibita dřevěnými a kovovými hřebíčky. Některé se nenachází v místech, která jsou otláčena od kovových hlaviček hřebíků. Nástroj bude třeba zrestaurovat, než bude moci být vystaven.

Dle P. Čípa se jedná o téměř stejné nástroje: „*Oba se na první pohled svým vnějším uspořádáním neliší od dvouhlasých nástrojů užívaných na Moravě, až na bohatě zdobené kostěné manžety na soustružených dřevěných dílech. Při podrobnější prohlídce však zjistíme jeden zásadní rozdíl.*“⁴⁵ „*Melodickou píšťalu tvoří tři paralelní trubice, každá s vlastním piskorem. Levá píšťala (z pohledu hráče) má 5 hmatových otvorů a je na spodním konci uzavřená, pravá má 1 hmatový otvor (u spodního okraje), třetí píšťala je krátká, na konci uzavřená a má jediný hmatový otvor ovládaný palcem. Toto uspořádání je známé u některých dud na Slovensku, na polské straně Tater, v Maďarsku*

---

⁴³ Depozitář Národopisného oddělení Národního muzea (budova Švycárny), poskytla Helena Plíhalová.

⁴⁴ Tryhuk, Ondřej (nar. 1979); 8. 4. 2017.

⁴⁵ Číp, Pavel – Klapka, Rudolf F.: *Dudy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, c. d., s. 64.

a Chorvatsku.⁴⁶ „Trubice, tvořící melodickou píšťalu jsou na koncích pevně vsazeny do objímek, z nichž horní umožňuje zasunutí do soustruženého vývodu z měchu, spodní pak nasazení litého olověného kolínka s rohovým roztrubem. Ten však není prodloužen plechovým nástavcem, ale pouze ozdoben bohatým textilním třásněním. Vzduchový zásobník – měch, je vyroben patrně z kozí kůže stažené do pytle a obrácené srstí dovnitř. Otvory po předních běhách byly použity pro upevnění vývodu k huku a k dmýcháku. Basová píšťala – huk, sestává ze tří dílů zpevněných na spojích kostěnými armaturami, bohatě zdobenými rytým či páleným ornamentem. Dřevěné plochy jsou navíc vykládány perletí a filigránsky zdobeny vbíjenými kovovými pásky a kuličky. Roztrub je proveden stejně, jako u melodické píšťaly. Robusní dmýchák, postrádající jakýkoliv náznak zdobení působí u obou nástrojů jaksí nepatřičně a je otázka, zda nebyl k dudám připojen dodatečně, některým z pozdějších uživatelů.“⁴⁷

3.2 Nedoložené gajdy z Troubska

Zdenka Jelínková uvádí, že v období příprav NVČ byly mezi sebranými předměty i starobylé dudy z Troubska.⁴⁸ V jí citovaném prameni se ale nachází pouze již výše uvedená zmínka, jak se v obci dudám říkalo.⁴⁹

3.3 Gajdice

Na NVČ byla v blízkosti gajd po Uhlířovi vystavena „(...) dudácká fěfarka, na niž učili se dudáci hráti (...)“.⁵⁰ Pravděpodobně tatáž dudácká „fěfara“ byla vystavena již na národopisné výstavce v Ořechově 28. 8. 1892.⁵¹ V odborné terminologii jde zřejmě o gajdici.

---

⁴⁶ Číp, Pavel – Klapka, Rudolf F.: *Dudy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, c. d., s. 65.

⁴⁷ *Tamtéž*, s. 67.

⁴⁸ Jelínková, Zdenka: *Troubská národopisná výstava a slavnost 1. července 1894*. In: Jelínková, Zdenka – Štěpánek, Václav: *Aj v tom Tróbsku zvonijó*. B. m.: Obecní úřad v Troubsku, 1994, s. 8.

⁴⁹ EÚB, c. d., *Odpovědi na Tazatele pro sběratele národopisného materiálu*, nefoliováno.

⁵⁰ L. [Bakešová, Lucie]: *Národopisná výstava československá*. Moravská orlice 33, 1895, č. 130 z 7. 6., s. [2].

⁵¹ [Kyselková, Františka:] *Národopisná výstavka v Ořechově 1892*. Brno: M. Perna, 1892, s. 2.

4 Hra na gajdy

4.1 Líšeň

Jediný způsob hry na Brněnsku zachytil F. Svoboda v Líšni: „*Hraní písní na nástroje, a to na dudy, housle a na klarinet, zanechalo v některých písních zřetelné stopy těchto nástrojů. Koledy /I/1/ a písně ovčácké /II/2/ byly hrány na dudy nebo na klarinet. Že byly hrány na dudy, toho je důkazem okolnost, že se v Líšni koncem 18. stol. a ve stol. 19 neužívalo starých dud, laděných do D dur, nýbrž dud tehdy novějších, do F dur, na kterých ještě dodnes hrají dudáci z Čech (na př. známý český dudák Malásek). Proto se obyčejně hrály koledy v F dur a tak jsou také zaznamenány. Mám zapsány 2 ovčácké písně /II/2/ „Na líšeňských ženó kravénke“ a „Naši vovčáci“ /č. 527a, 527b a 528 (...)“⁵² „(...) č. 382, 383 a 384 (...)“⁵³ „(...) obě v měkké tónině. Hrál-li je dudák na dudy, bylo hodně pozor, jak si počínal v doprovodu písní v měkkých tóninách, neboť dudáku scházel tón d¹.“⁵⁴ Známým českým dudákem nebyl „Malásek“, nýbrž Jan Matásek, který vlastnil dudy dnes uložené v Muzeu středního Pootaví ve Strakonících, jejichž melodickou píšťalu měl z původního ladění v Es dur přeladěnou do D dur.⁵⁵*

F. Svoboda uvádí dva příklady odlišnosti v melodii zpěvu a hry:

The image shows two musical examples. Each example consists of two staves. The top staff is labeled 'Zpěvák' (Singer) and the bottom staff is labeled 'Dudák' (Bagpiper). Both staves are in 3/4 time and have a key signature of one flat (B-flat). The first example shows a melodic line for the singer and a corresponding line for the bagpiper. The second example shows a similar comparison for a different piece. The bagpiper's line is often lower in pitch than the singer's line.

Druhý příklad je také součástí (poslední dva takty) rukopisu F. Svobodou uvedené ovčácké písně.⁵⁶ Černým perem je v něm zachycen zpěv Vincence Staříka, který je podložen notami červené barvy, jež hrál dudák Bartoloměj Smílek. Na základě předpokladu, že tam, kde červené noty nejsou uvedeny, hrál B. Smílek stejně, jak V. Stařík zpíval, rozepisují partituru této písně.

⁵² EÚB, c. d., „Líšeň v písních“ I. díl, fol. 91a.

⁵³ EÚB, c. d., Líšeň v písních I. díl, fol. 34.

⁵⁴ EÚB, c. d., „Líšeň v písních“ I. díl, fol. 91a.

⁵⁵ Novotná, Irena (nar. 1975); 12. 4. 2017.

⁵⁶ EÚB, sign. A 1163/22.

Mírně rychle $\text{♩} = 116$

Na - ši vo - včá - cí v ze - le - ným há - jí - čko, na - ši vo - včá - cí

v ze - le - ným há - jo, tam za - pi - ji - jó ve - se - le zdra - ví - čko,

vel - ký ve - se - lí ve zmo - li ma - jó.

The image shows a modern musical score for the song 'Ovčáček'. It consists of three systems of music. Each system has a vocal line (Zpěvák) and a duet line (Dudák). The tempo is marked 'Mírně rychle' with a quarter note equal to 116 beats. The lyrics are written below the notes. The first system covers the first two lines of lyrics, the second system covers the next two lines, and the third system covers the final line. The duet line is written in a lower register than the vocal line.

2. Dneska zabili bělónkó vovenko,
juš z ní na vohňo pečínko majó,
šak si zlámala na skali noženko,
všecí spívajó, tancujó, hrajó.

Porovnáním se staršími Svobodovými rukopisy písní lze zjistit, že při přepisu na novější lístky, které připravoval pro sazbu jeho sbírky do tisku, prováděl četné zásahy. Starší zápis písně se liší tempem. Dodatečně doplněným podloženým notám chybí ozdoby (tzv. figurke).⁵⁷

The image shows a handwritten musical score for the song 'Ovčáček'. It is written on aged paper with a red 'II/2' in the top left corner. The tempo is marked '♩ = 88'. The score is written in a cursive hand and includes two systems of music. The first system has two lines of music with lyrics written below. The second system also has two lines of music with lyrics. The lyrics are written in a cursive hand and include some corrections and additions. The score is signed 'V. Ptáček v mol, Smělek v dur.' and 'J. Koxel.' at the bottom right. There are some red markings and a '3' in the first system.

⁵⁷ EÚB, sign. A 1163, Fr. Svoboda: *Lidové písně z Líšně*, "6 Různé", fol. 29.

Ani rukopis druhé ze jmenovaných písní s největší pravděpodobností nebyl dosud publikován.⁵⁸ Pod čarou jsou vysvětleny výrazy: „*Příhon*“ = *sev. konec Líšně k lesu*, *amina*“ = *velký ranec*, *Stání*“ = *místo v Kopaninách za lesem*“. První výraz F. Svoboda upřesňuje: „*Také severní část dnešní ulice Šimáčkovy směrem k Obcím (Ochozi u Brna, pozn. J. B.) počínaje od Líšeňského potoka měla název ,na Příhonech*“. *Tam na ploše vedle rybníka se shromažďovala stáda a hnala se po levé straně hlubokého příkopu, který se táhl od ,Starých zámků*“. (...) *Povídá nám o tom také píseň č. 527a II/2: Na líšeňských ženó kravěnke.*“⁵⁹ Na lístku jsou další 2 zápisy písně přeškrtnuty.

Níže uvádím pro porovnání varianty: zpěv V. Staříka a v rukopisu přeškrtnou hru B. Smílka s nadpisem „*Píseň hraná dudákem*“.

Volně ♩ = 84

Na lí - šen - ských že - nó kra - věn - ke a za ní - ma v hó - fech vo - ven - ke,

Volně ♩ = 84

Na lí - šen - ských že - nó kra - věn - ke a za ní - ma v hó - fech vo - ven - ke,

na "Pří - ho - ně" če - ka - jó cha - so, a s do - bet - kem pa - lá - šek pa - só.

na "Pří - ho - ně" če - ka - jó cha - so a s do - bet - kem pa - lá - šek pa - só.

2. Pastochátka majó haline, a na zádech velký amine*,
voříšek hím zhání tólačke, ješče nehomělý nuvačke.
3. A z „Příhonů“ ženó na „Stání“, gde pastoší majó snídaní,
pře vohňo tam spívajó, hrajó, a svý stáda pěkně hlídajó.

Staršímu zápisu písně je nadepsáno pomalejší tempo. Sběratel opravoval i taktové čáry. Tužkou psané podložené noty (a poznámka F dur i d moll) byly doplněny dodatečně, oproti přepisu opět postrádají ozdoby.⁶⁰

⁵⁸ EÚB, sign. A 1163/21.

⁵⁹ EÚB, c. d., „Líšeň v písních“ I. díl, fol. 18b.

⁶⁰ EÚB, sign. A 1163, Fr. Svoboda: *Lidové písně z Líšně*, „6 Různé“, fol. 27.

Triese; strelil se na neho, nemuze pro ceho...
Ovedek! = 63 F Dur i d. moll V. Stařik v mol Smilek v dur

1. Na líšeňských ženě kvavěnke a ka nma
 v hofech voveuke, na Půhově če ka jé cha -
 so a s do - betkem pald - šek pa - so.
 2. Pastochátka mají halina, a na rádech
 velký amine, v ošech htm zham' tólačike,
 jěšče nehoměly mvačke.
 3. A z Půhově ženě na stání gde pastoři mají
 snídani (tam pře vohno) spívají krajby
 a svůj stáda pěkně hlídají.

max. Šik.

“Zpěvák zpíval totiž v d moll, kdežto dudák obcházel scházející tón d¹, tak, že vlastně doprovázel píseň v F dur. Je jisté, že píseň takto ztrácí na svém původním charakteru, dokazuje to však zároveň, že dudáci se snažili zahrát každou píseň v každé tónině. (...) je příznačné, že obě tyto písně, jakož i píseň: Včera sem běl ho mozeke č. 819 II/10⁶¹ „(...) 1074 II/10 (...)“⁶² „(...) mi zpíval a zahrál v durové tónině bývalý pastýř Bartoloměj Smílek, který je znal od staršího dudáka; ostatně i on sám byl muzikantský všeumělec a jako pastýřský hoch hrával také na dudy.“⁶³

Obdobně jako u předchozí písně je i tato zapsána od V. Stařika i B. Smílka na jeden lístek, přičemž i zde je zápis od B. Smílka přeškrtnán.⁶⁴

⁶¹ EÚB, c. d., Líšeň v písních I. díl, fol. 35.

⁶² EÚB, c. d., „Líšeň v písních“ I. díl, fol. 91a.

⁶³ EÚB, c. d., Líšeň v písních I. díl, fol. 35.

⁶⁴ EÚB, sign. A 1163/522.

Hybně ♩ = 92

Vše - rá sem běl ho mo - ze - ke ce - lé deň ha - ni sem tam mó Ná - nyn - ko
ne - vi - děl, ha - ni sem tam mó Ná - nyn - ko ne - vi - děl.

2. Vona sedí za stolečkem ho dveří, /: zeptá se jí, kamaráde, co je jí :/.
3. Vona mně to, kamaráde, nepoví, /: přepravils' jo vo věneček zelený :/.

Starší rukopis zachycuje odlišné tempo, takty, tóninu, melodii (bez ozdob) a je k němu dodatečně připsán jeden takt.⁶⁵

Na základě uvedených Svobodových materiálů by byla tónová řada dud v Líšni následující:

F. Svoboda dokládá na příkladu písní *Vovčáci lišenščí* a *Zhíro, zhíro, pastochátka*, že kostelní koledy jsou psány v F dur pro dudy a klarinet bez varhan.⁶⁶ Ani jedna z těchto písní zapsaných od Františka Kozla pravděpodobně nebyla publikována. Na mladších lístcích, které byly určeny jako podklad pro tisk, jsou už obě v tónině F dur.^{67,68} První z nich obsahuje podložené noty v červené barvě. F. Svoboda se nikde

⁶⁵ EÚB, sign. A 1163, Fr. Svoboda: *Lidové písně z Líšně*, „5 Milostné“, fol. 80.

⁶⁶ EÚB, c. d., „Líšeň v písních“ I. díl, fol. 91a.

⁶⁷ EÚB, sign. A 1163/1260.

nezmiňuje, zda jde o doprovod klarinetu či dud, melodie je však hratelná dudami v F dur.

Mírně rychle ♩ = 120

Vo - včá - cí li - šen - ščí, s púl - no - ce stá - vé - te, ma - lý - ho Jé - ži - ška

pře - ví - té - tel Chla - pe - čka ma - lý - ho, Sy - ná - čka Bo - ský - ho

ho - ctí - vé - te, ho - ctí - vé - te! **Dohra** Slá - va,

slá - va, za - spí - vé - te, za - spí - vé - tel

2. Vovčáci líšenščí, koledo spíváte,
a za svým dodáčkem Mo zahráte!
Že Krista zrození lidum je k spasení,
/: přednášíte :/! Sláva! /: Mo zahráte :/!

Starší zápis písně *Vovčáci líšenščí* se ale dochoval v tónině G dur, jemuž posléze F. Svoboda nadepsal „Patří od *f* do *F* dur (pro Klarinet a dudy.)“⁶⁹ Obsahuje odlišnou dynamiku (užití zesílení, zeslabení) a volnější tempo. U deseti taktů chybí záznam melodie hrané hudebním nástrojem.

⁶⁸ EÚB, sign. A 1163/1268.

⁶⁹ EÚB, sign. A 1163, Fr. Svoboda: *Lidové písně z Líšně*, “6 Různé“, fol. 34.

Líšenská koleba. 34 Fr. Kozel.

1. Ková-ři líšenscí spulnoce stá-vé-te, ma-lý-ho Ježíška
 2. Vovráci líšenscí kole-do špišče, a zdověčhodáckim
 má-vi-to te! chlapčička heškyho, sy-náčka Božkyho
 mo-za-mé-te! ze kviata ruokent, li-dim je k spáckim
 ho-či-vé-te ho-či-vé-te, Dohra
 ma-či-ná-ze-te, ma-či-ná-sá-ter, ci-qua-ri
 slá-na slá-na tmo xpú-vá-tes, kóto xpú-vá-tes

Ovoáčka 84

Smilek P. B.

Melodie druhé jmenované písně je mimo výše uvedený rozsah dud.

Volně, Vesele ♩ = 84

Zhú - ro, zhú - ro, pa - sto - chá - lka, stá - vé - te, na ce - sto se ne - na - dá - lo
 che - sté - te; vě - zda svě - to zvě - stu - je, že se vše - cko ra - du - je,
 že se Jé - ži - šek na - ro - dil, zvě - stu - je.

Dohra
tr *tr*

pp

f *p*

2. Handělí tam Jéžíškovi spívajó, z dálke Králí dare svý mo dávajó,
 déte mo svý došiček, vemte dode, hosličke, zahréte mo po líšenske pěsničke.

Starší zápis písně dokládá to, že v něm došlo k úpravě taktových čar, a opět obsahoval odlišné tempo a bohatší dynamiku.⁷⁰

⁷⁰ EÚB, sign. A 1163, Fr. Svoboda: *Lidové písně z Líšně*, "6 Různé", fol. 56.

Koleda na dva, roztruhla se Roso Lenko has po nadra. Kábel

mf $\text{♩} = 72$

1. Khino, khino, pastochátka, stánc - te, na cestu se ne na-
 2. Handělí' tam je - xi - skovi' spí - va - jö', z dálke kralí' dare -
 - dá - lo' ches - te - te; věda světo ověstuje, že se všechno karmje
 svůj Mo dá - va - jö; de te Mo svůj došičke, vemte dode, hosličke,
 že se je - xi - šek na - rodil, zvě - stu - je.
 ozahlete Mo po lišenske, trěsničke!

Dobru

4.2 Okolí Ořechova

Ke hře na gajdy dochované v muzeích v Praze a Olomouci se podle dochovaného vyobrazení (viz příloha, o něm viz v následující kapitole) používalo palce levé ruky pro uzavírání otvoru ze zadní strany gajdice. Z přední strany pak ukazováčku, prostředníčku a prsteničku obou rukou, z nichž levá byla nad pravou.

5 Osobnosti gajdošů

Z Brněnska známe příjmením pouze čtyři gajdoše, z nichž jen dva určitě i křestním jménem. Zprávy o posledních dvou aktivních gajdoších na širším Brněnsku z pera ořechevských sběratelek spadají do přípravného období NVČ (1891–1895). Informace o posledním aktivním dudákovi v Líšni nezapsal patrně žádný jeho současník. F. Svoboda zapisoval po NVČ od multiinstrumentalisty, který v té době již nebyl aktivním hráčem na dudy.

5.1 Stařeček Široký

Vzhledem k Svobodově narození (1883) informace o Širokém musel zjistit od předchozích generací: „*Asi roku 1885 zemřel poslední lišeňský dudák známý v celé širé oblasti moravské, stařeček Široký, veselý, žertovný, plný humoru, který při muzice obveseloval nejen svojí dudáckou muzikou, ale i celou svou osobností, jak svým zjevem, tak i mistrnou povídavostí a písněmi.*“⁷¹ „*Vrcholem rytmické schopnosti byli však místní hudebníci vzácných hudebních kvalit. Byli to zejména (...) Široký (...).*“⁷² Později F. Svoboda uvádí „*(...) Široký, pravý typ veselého dudáka, zemřel v roce 1880.*“⁷³ Pro absenci úmrtí Širokého v matrikách Líšně odpovídají informace o něm záznamu, kdy 21. 1. 1885 zemřel na rakovinu žaludku na Starém Brně u Nanebevzetí Panny Marie šedesát jedna let starý ovocnář Prokop Široký narozený a příslušný k Líšni.⁷⁴ Jeho narození se však v knize narozených Líšně nevyskytuje.

5.2 Bartoloměj Smílek

„*Bartoloměj Smílek, textilní dělník, dříve pastýř a muzikant, nar. asi 1840 v Pozořicích, (...), byl muzikantský kumštýř a dudák.*“⁷⁵ Jinde o něm F. Svoboda uvádí: „*ovčák*

---

⁷¹ EÚB, c. d., „Líšeň v písních“ I. díl, fol. 90.

⁷² *Tamtéž* fol. 75.

⁷³ Svoboda, František: *Lidové tance z Líšně*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954, s. 19.

⁷⁴ MZA, *Knihy zemřelých Brno - Staré Brno u Nanebevzetí Panny Marie 1880-1888*, sign. 17202. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8118/?strana=136>, cit. 4. 4. 2017.

⁷⁵ Svoboda, František: *Lidové tance z Líšně*, c. d., s. 13.

slovácké a valašské oblasti“⁷⁶ „Pasáci hráli denně na pastvě na píšťaly laděné do mol (...)“⁷⁷ „(...) fujary (...).“⁷⁸ „Vyřezávali si také různé dvojhlasné píšťaly bečivé, zvané ‚bečurice‘. Dovedně na ně hráli pasák koz Daněk i ovčák Smílek.“⁷⁹ Tento muzikantský „všeuměl“ tančil sběrateli F. Svobodovi v Líšni vovčáckou.⁸⁰ Roku 1899 zahrál na lupínek nápěvy odzemkové.⁸¹ Byly publikovány jako jedna píseň, ale v rukopisu se jedná o sedm různých nápěvů, jejichž tempo se dle potřeby zrychlovalo nebo zvolňovalo a tanečníci si na tyto figurkové nápěvy tvořili tance k předvádění před „taboló“.⁸² Ve stejném roce hrál na housle a tančil vodzemek.⁸³ Z dlouhé taneční písně k tanci vodzemek si pamatoval jen jeden nápěv (melodický variant *Pásli ovce valaši*) s instrumentální dohrávkou. Roku 1900 tančil hajduk.⁸⁴ V tom roce ještě *čardáš (cigánskou)*.⁸⁵ V roce 1901 tančil odzemek a hrál jej na housle (opět), klarinet a pískal na lupínek.⁸⁶ Dle Františka Bonuše patřily hajduk a ovčácká k nejstarší taneční vrstvě.⁸⁷ „*Tanec hajduk a vodzemek (...) souvisely v Líšni s životem pastýřů. Posledním pastýřem ovci byl Bartoloměj Smílek, který tyto tance tančival se svými kamarády na pastvě za svého mládí. Byly to obecné tance ovčáků i ostatních pastevců na dvorech, které patřily k líšeenskému panství. (...) Z celého dlouhého tance si vždy vybavil několik základních figur. Podle něho se vodzemek tančival s holemi, popř. s bičiky v druhé ruce, a tančilo jej 6 – 8 chlapců.*“⁸⁸ Poslední pastýř v textu Z. Jelínkové nekoresponduje se

---

⁷⁶ EÚB, sign. A 1163/1141.

⁷⁷ EÚB, c. d., „Líšeň v písních“ I. díl, fol. 91b

⁷⁸ *Tamtéž*, fol. 91b

⁷⁹ *Tamtéž*, fol. 18b.

⁸⁰ Svoboda, František: *Lidové tance z Líšně*, c. d., s. 13.

⁸¹ *Tamtéž*, s. 163.

⁸² EÚB, sign. R 12, pozůstalost Františka Svobody, Sešit s notovými listy „Dodatek písní ku sbírce – Líšeň v písních“ – I. díl, fol. 78.

⁸³ Svoboda, František: *Lidové tance z Líšně*, c. d., s. 165.

⁸⁴ *Tamtéž*, s. 148.

⁸⁵ *Tamtéž*, s. 142.

⁸⁶ *Tamtéž*, s. 124.

⁸⁷ Bonuš, František: *Předmluva*. In: Svoboda, František: *Lidové tance z Líšně*, c. d., s. 5.

⁸⁸ Jelínková, Zdenka: *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska. Díl VI. část I. Brněnsko*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997, s. 39.

Svobodovým: „*Posledním panským ovčákem (...) byl Šmíd (...)*“⁸⁹ Pod dohledem F. Svobody byl hajduk nacvičen a nafilmován v 50. letech 20. století.⁹⁰

F. Svoboda ještě několikrát zmínil B. Smílka v předmluvě ke své sbírce písní z Líšně: „*Zvláště srdečné přátelství s Bart. Smílkem (...) mi vyneslo největší přínos písní.*“⁹¹ „*Stařeček Smílek mi sdělil, že pasáci znali pasáckých písní několik set, které on již nepamatuje, protože je po několik let v jiném prostředí a že stáří mu v paměti nejvíc brání. Co si pamatoval, to mi vše zahrál, zapískal nebo zazpíval, jak písně, tance, či melodie hudební.*“⁹² F. Svoboda od B. Smílka zapsal dalších padesát sedm písní (viz tabulka v příloze). „*Znal jsem několik starých výborných hudebníků z též doby, kteří noty neznali. Byli to Bartoloměj Smílek, ovčák (...).*“⁹³ „*Bartoloměj Smílek, výborný muzikant a bývalý pasák mi připomněl, že píseň zpívá stařec, abych si nápěv upravil pro výšku jakou potřebuji.*“⁹⁴ „*Zpěvák a muzikant Bartoloměj Smílek zpíval také s ozdobami, jak uvádím ve stati ‚přednes písní‘ a ‚podání písní‘. Příklad jeho zpěvu ukazují na písní Ej, žito, žito II/4 č. 559b Na Tomáši Jedličkovi a Bartoloměji Smílkovi jsem poznal různé příčiny původu ozdobného jejich zpěvu a sice jejich schopnosti muzikální a čistě zpěvacké, což níže vysvětluji. Smílek skrz naskrz muzikant – dudák a samouk na housle, křídlovku, klarinet a jiné nástroje – též muzikantský kumštýř – každý nápěv mistrně cifroval a cifroval tedy také zpěvem. Je zřejmé, že zazpíval ozdobně na základě schopnosti muzikální. (...) Když jsem Smílkovi zazpíval píseň Ej, žito, žito II/4 č. 559a) zpívanou Staříkem a když jsem mu vytkl rozdily mezi touže písní a kterou on zpíval (559b), řekl mi jednoduše, že to zpívá ‚s figurkama‘, tak jak to cifruje na klarinet nebo na housle.*“⁹⁵ O písní s nadpisem „*Pasácká ‚vozviska‘*“ se sběratel také rozepsal.⁹⁶ „*Je to vzácná líšeňská ‚halekačka‘.*“⁹⁷ „*Naše písně s tematikou*

---

⁸⁹ EÚB, c. d., „Líšeň v písních“ I. díl, fol. 18b (rub).

⁹⁰ EÚB, sign. K 23, Tance z Podhorácka a Brněnska.

⁹¹ EÚB, c. d., Líšeň v písních I. díl, fol. 29.

⁹² EÚB, c. d., „Líšeň v písních“ I. díl, fol. 18b.

⁹³ *Tamtéž*, fol. 90.

⁹⁴ *Tamtéž*, fol. 65.

⁹⁵ *Tamtéž*, fol. 84.

⁹⁶ EÚB, sign. A 1163/20.

pastýřskou a tance (...) jsem zachytil ode dvou staříčkových dědečků, ovčáka Bartoloměje Smílka a kozáka Jana Daňka (...) Některé písně jsou z těch nejstarších typů molových halékaček.⁹⁸ Text písně obsahuje slovní spojení „Heská chvílka“: „*Heská chvílka se rozuměla vždy s ovčí pečeni a zavdaná za doprovodu ovčácké muziky (dud, houslí a klarinetu) při tanci, zpěvu a žertech.*“⁹⁹ F. Svoboda zapsal od B. Smílka dětskou pouliční koledu. „*Jsou tu ovšem i písně složité s mnohými útvary o dlouhých nápěvech /14 písní/ hlavně dětské koledy např.: (...) Já so malé žáček, č. 16 (...), které jsou 40ti a 46ti taktové (...).*“¹⁰⁰ K písni *Mrskút, mrskút* uvedl Josef Trávníček: „*(...) o radosti ze dnů svátečních, jak zpíval v prvních letech 20. století vynikající líšeňský zpěvák Bartoloměj Smílek (...)*“¹⁰¹ Pijáckou píseň „*Ten líšenské dodák (nemá chajde/gatí/dode chodák, von to chajdo/juš všecko/he dode prododál...)*“ mohl B. Smílek výstižně převzít do svého repertoáru, ale vzhledem k nezjištění variantů a paralele s informacemi, jež o něm víme, se nabízí, zdali text nesložil sám o sobě. Zpíval o hudebních nástrojích, např. o kobze. „*Kobza = starý hudební nástroj podobný liře. Dle Smílkova sdělení byla v Líšni kobza u Traurychů*“¹⁰² „*Z některých písní je opět zřejmé, že ji složil houslista samouk. Tito samoukové hrávali povětšinou za starých dob v tvrdých a měkkých tóninách prázdných strun g-d, d-a, a-e, na vydatnější znění akordů. Takovými charakteristickými houslisty byli Bartoloměj Smílek a starý Dupal z Kandie, které oba jsem častěji slýchal hrát.*“¹⁰³

B. Smílek F. Svobodovi popsal i výroční obyčej: „*Na sv. Vendelína (20./X.), patrona pasáků se držely ‚ovčácké hody‘ a tentýž den mívaly pasáci výplatu (...)*“¹⁰⁴ Na jiném místě informaci rozvíjí: „*(...) pasáci nepásli a měli vždy mši svatou (...)* a pak

⁹⁷ EÚB, c. d., „Líšeň v písniích“ I. díl, fol. 18b.

⁹⁸ EÚB, c. d., „Líšeň v písniích“ I. díl, fol. 18b (rub).

⁹⁹ EÚB, sign. A 1163/20.

¹⁰⁰ EÚB, c. d., „Líšeň v písniích“ I. díl, fol. 72.

¹⁰¹ Trávníček, Josef: *Líšeňské Velikonoce*. Líšeňské noviny 14, 2004, č. 4, s. 8.

¹⁰² EÚB, sign. A 1163/1165.

¹⁰³ EÚB, c. d., „Líšeň v písniích“ I. díl, fol. 35.

¹⁰⁴ *Tamtéž*, fol. 18b.

v *hospodě verbovali*.¹⁰⁵ F. Svoboda na jednom místě uvádí, že B. Smílek zemřel roku 1899.¹⁰⁶ Tento údaj si Svoboda vyvrací na následujících stranách stejné publikace, když píše, že od něj zapisoval tance ještě v letech 1900–1901. Jeden z rukopisů s úmrtím asi roku 1905 by byl pravděpodobnější, ale matriky hovoří jinak.¹⁰⁷ Výměnkář B. Smílek zemřel 13. 1. 1907 ve věku šedesáti sedmi let na Starém Brně u Nanebevzetí Panny Marie na srdeční selhání.¹⁰⁸ Byl 15. 1. pochován na Ústředním hřbitově v dnes již neexistující skupině čtyřicet jedna, řada devět, číslo hrobu 620. Marta Toncrová uvedla o třech písničkách ve své sbírce, že je F. Svoboda od B. Smílka sebral r. 1910.¹⁰⁹ Vycházela totiž z lístkového katalogu vypracovaného Olgou Hrabalovou, která odhadla celkovou dataci Svobodovy rukopisné sbírky. F. Svoboda mylně uvedl v rukopisu z r. 1945 úmrtí B. Smílka roku 1911.¹¹⁰ „Zpěváci (...) Bartoloměj Smílek (...), které jsem náležitě ‚vyzpyčoval‘, dokazovali, že Líšeň vše staré uchovávala až do let 80tých min. stol., že nezůstávala na starém, ale šla s dobou.“¹¹¹

5.3 Tomáš Uhlíř

Tomáš Uhlíř se narodil 12. 12. 1815 v Hajanech obecnímu pastýři Prokopu Uhlíři a Kateřině, roz. Hajdušek (Petr) v čp. dvacet šest.¹¹² Otec s rodinou odešel do pastýřské služby do Radostic minimálně na léta 1819 (čp. třináct) a 1820 (čp. dvanáct).^{113,114}

---

¹⁰⁵ EÚB, sign. A 1163/23.

¹⁰⁶ Svoboda, František: *Lidové tance z Líšně*, c. d., s. 13. Těž: [Trávníček, Josef]: *Líšeňské tance*. In: [Kolektiv autorů:] *Národopisný soubor Líšňáci*. B. m.: b. d., s. 12. Totéž dostupné z: <http://www.lisnaci.cz/tance.html>, cit. 22. 2. 2017.

¹⁰⁷ EÚB, c. d., „Líšeň v písničkách“ I. díl, fol. 39a.

¹⁰⁸ MZA, *Kniha zemřelých Brno - Staré Brno u Nanebevzetí Panny Marie 1900-1910*, sign. 17204. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8120/?strana=227>, cit. 4. 4. 2017.

¹⁰⁹ Toncrová, Marta: *Zpěvník lidových písní z Brna*, c. d., s. 122–123, 185.

¹¹⁰ EÚB, c. d., Líšeň v písničkách I. díl, fol. 26.

¹¹¹ EÚB, c. d., „Líšeň v písničkách“ I. díl, fol. 65.

¹¹² MZA, *Kniha narozených Ořechov 1812-1838*, sign. 1444. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4154/?strana=102>, cit. 2. 4. 2017.

¹¹³ MZA, *Kniha narozených, Ořechov-Tikovice 1802-1831*, sign. 1462. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4191/?strana=90>, cit. 4. 4. 2017.

¹¹⁴ *Tamtéž*. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4191/?strana=91>, cit. 4. 4. 2017.

Nejméně na rok 1822 se vrátili do Hajan (na čp. dvacet pět).¹¹⁵ V roce 1828 je pastýřem v Ořechově na čp. osmdesát dva.¹¹⁶ Děd P. Hajdušek Tomášovi (coby mladému klukovi) vyprávěl o „před 100 lety“ žijícím staříčkém pastýři.¹¹⁷ Děd ho však znal také jen z vypravování.¹¹⁸ Pastýřovo jméno se vyskytuje ve variantách: Jorek Bobenik^{119,120,121}, Josa Bobenik¹²², Jarek Bobenik^{123,124} a Janek Bobenik¹²⁵. (První verze jména byla jak otištěna, tak je uvedena v rukopisech, druhá až čtvrtá mohla vzniknout chybným čtením rukopisu v tiskárně.) Byl zhotovitelem dud, jejichž stáří L. Bakešová v roce 1894 odhadla ke 200 rokům.¹²⁶ Následujícího roku uvádí vyšší stáří (více než 300 let).¹²⁷ V roce 1917 se přiklání k původnímu odhadu (přes 200 let).^{128,129} Mladý Tomáš na ně hrával „(...) u pastoušky v neděli odpoledne a všechna děvčata i hoši se shromáždili kolem něho a započal veselý rej. Ač bosko, tančily a zpívaly dívčiny (...).“¹³⁰ Jindy uvedla Bakešová, že mládež byla „(...) bosá v tištěnkách neb šerkách

---

¹¹⁵ MZA, c. d. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4154/?strana=107>, cit. 9. 4. 2017.

¹¹⁶ MZA, c. d. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4154/?strana=24>, cit. 4. 4. 2017.

¹¹⁷ EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka II, inv. č. 3141a, 14) *Vzpomínky*, fol. 60.

¹¹⁸ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*. Moravská orlice 32, 1894, č. 280 z 8. 12., s. [2].

¹¹⁹ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [2].

¹²⁰ EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka IV, inv. č. 3143b, 5) *Náš dudáček*, fol. 21.

¹²¹ EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka IV, inv. č. 3143b, 6) *Náš dudáček - Správa na výstavě ořechovské*, fol. 25.

¹²² Bakešová, Lucie: *Vzpomínky*. In: Kolektiv autorů: *Památník Sokola v Ořechově k pětadvacetiletému trvání jednoty 1904–1929*. Brno: Pokorný a spol., 1929, s. 22. Též: SOKA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, C-87, inv. č. 11, I Pamětní kniha. Obec Ořechov okres a župa Brno, fol. 29.

¹²³ EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka VI, inv. č. 3143g, 4) Výstřížky z novin, č. 17 Bakešová, Marie [Lucie]: *Moravský dudáček*, Beseda, nefoliováno. (L. Bakešová přeškrtnla na tomto výstřížku článku chybně uvedené křestní jméno „Marie“ a nadepsala své. Titul, kde byl článek otištěn, se nepodařilo určit).

¹²⁴ Bakešová, Lucie: *Moravský dudáček*. In: Kladiivo, Berthold: *Zlatá rodina*. Blansko: Masarykova měšťanská škola v Blansku, 1936, s. 79.

¹²⁵ Bakešová, Lucie: *Typy Brněnska-Podhorácka. Náš „dudáček“-poctivec*. Věstník učitelek ručních prací 6, 1917, č. 6, s. 48.

¹²⁶ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [2].

¹²⁷ L. [Bakešová, Lucie]: *Národopisná výstava československá*, c. d., s. [2].

¹²⁸ Bakešová, Lucie: *Typy Brněnska-Podhorácka. (Pokrač.)* Věstník učitelek ručních prací 6, 1917, č. 4, s. 31.

¹²⁹ Bakešová, Lucie: *Typy Brněnska-Podhorácka. Náš „dudáček“-poctivec*, c. d., s. 48.

¹³⁰ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [2].

(...)“.¹³¹ Aby jim zahrál příště, dávaly mu dívky skromné jeden až tři (zámožnější) krejčary.¹³² Chlapci platili několika groši.¹³³ Jakmile se však ukázal rychtář, hrozil na ně prstem a volal: „*Toto so tance, toto so rejde*“.¹³⁴ Jindy dorazil s holí v ruce se slovy: „*Toto só mě rejde, dite vodsad!*“¹³⁵ Na to se rozprchla mládež i T. Uhlíř.¹³⁶ Jakmile však rychtář odešel, začalo prý veselí znovu.¹³⁷ (Rukopisy L. Bakešové se vyznačují chybami (např. v interpunkci), a tak je při četbě citací z jejího pera nutno mít tuto skutečnost na paměti.)

Je důležité upozornit na to, že L. Bakešová jako Uhlířovo křestní jméno používá Matěj, kdežto jediný Uhlíř odpovídajícího věku se v matrikách i sčítacích operátech Omic jmenuje Tomáš.^{138,139}

T. Uhlíř, nádeník v Ořechovičkách a syn tehdejšího obecního pastýře v Ořechovičkách, si 10. 11. 1835 vzal ve Střelicích Veroniku, roz. Bo/ubeník (Georg).¹⁴⁰ V roce 1836 je T. Uhlíř obecním pastýřem ve Střelicích a v čp. dvacet šest přišel na svět jejich první syn.¹⁴¹ V letech 1838–1839 se jim narodili v čp. třicet pět v Popůvkách syn a dcera.¹⁴² V Rozdrojovicích, kde rodina pobývala minimálně v roce 1842, se jim v čp. dvacet

---

¹³¹ Bakešová, Lucie: *Moravský dudáček*, c. d., s. 79.

¹³² [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [3].

¹³³ Bakešová, Lucie: *Moravský dudáček*, c. d., s. 79.

¹³⁴ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [3].

¹³⁵ EÚB, c. d., *Náš dudáček - Správa na výstavě ořechovské*, fol. 25.

¹³⁶ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [3].

¹³⁷ EÚB, c. d., *Náš dudáček - Správa na výstavě ořechovské*, fol. 25.

¹³⁸ Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, Omice, Arch sběrací podpisův vykonaných při sčítání lidu dne 31. 12. 1880, nefoliováno.

¹³⁹ SOkA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, Omice, Arch sběrací podpisův vykonaných při sčítání lidu dne 31. 12. 1890, nefoliováno.

¹⁴⁰ MZA, *Kniha oddaných Střelice 1784-1846*, sign. 1803. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4408/?strana=39>, cit. 2. 4. 2017.

¹⁴¹ MZA, *Kniha narozených Střelice 1784-1841*, sign. 1799. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4406/?strana=103>, cit. 5. 4. 2017.

¹⁴² MZA, *Index narozených, oddaných, zemřelých Troubsko*, sign. 1979. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4519/?strana=100>, cit. 2. 4. 2017.

narodil syn.¹⁴³ Veronika 13. 12. 1842 umírá.¹⁴⁴ T. Uhlíř si vzal 12. 1. 1844 v Řečkovících Kateřinu, roz. Němeček (Josef).¹⁴⁵ S ní měl v letech 1845–1848 v Rozdrojovicích tři syny.¹⁴⁶ V Medlánkách v roce 1850 a 1852 v čp. dvacet sedm přibylly dvě dcery.¹⁴⁷ V letech 1854–1859 zpět v Rozdrojovicích (v čp. dvacet) tři dcery a syn.¹⁴⁸ Po návratu do Popůvek (do čp. třicet pět) se roku 1862 narodila dcera.¹⁴⁹ Po těžkém porodu mrtvého chlapce Kateřina zemřela 9. 7. 1863.¹⁵⁰ Z Popůvek, kde T. Uhlíř naposledy zastával funkci obecního pastýře, se přiženil 23. 8. 1863 do Omic do čp. padesát tři sňatkem s vdovou Teklou Valoušek, roz. Dvořáček (Jakub).¹⁵¹ Tomášovi a Tekle se narodil syn.¹⁵² 15. 11. 1870 Tekla umírá.¹⁵³ T. Uhlíř si 21. 1. 1872 vzal nádenici Marianu, roz. Fiala (Šebestian) a zůstali bezdětní.¹⁵⁴

Ignát Wurm uložil L. Bakešové roku 1887 na statku Bakešových v Ořechovičkách, aby uspořádala v následujícím roce národopisnou výstavu se „živou výstavou“ zvyků, tj. vystoupením lidových muzikantů, scénickým předvedením festivit výročního a rodinného obyčejového cyklu. „*Když jsme r. 1888 zařizovali první národopisnou výstavku v Ořechově u Brna, slyšela jsem, že žije v nedalekých Vomicích starý dudáček*

---

¹⁴³ MZA, *Index narozených, oddaných, zemřelých Brno - Bystrc, sv. Janů*, sign. 17472. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8294/?strana=81>, cit. 2. 4. 2017.

¹⁴⁴ MZA, *Kniha zemřelých Brno - Bystrc, sv. Janů 1836-1908*, sign. 17496. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8292/?strana=185>, cit. 2. 4. 2017.

¹⁴⁵ MZA, *Kniha oddaných Brno - Řečkovice, sv. Vavřinec 1833-1865*, sign. 17700. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8425/?strana=14>, cit. 2. 4. 2017.

¹⁴⁶ MZA, c. d. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8294/?strana=81>, cit. 4. 4. 2017.

¹⁴⁷ MZA, *Index narozených, oddaných, zemřelých Brno - Řečkovice, sv. Vavřinec*, sign. 17712. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8433/?strana=108>, cit. 4. 4. 2017.

¹⁴⁸ MZA, c. d. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8294/?strana=81>, cit. 2. 4. 2017.

¹⁴⁹ MZA, c. d. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4519/?strana=100>, cit. 2. 4. 2017.

¹⁵⁰ MZA, *Kniha zemřelých Troubsko 1784-1865*, sign. 1976. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4517/?strana=306>, cit. 2. 4. 2017.

¹⁵¹ MZA, *Kniha oddaných Rosice 1842-1875*, sign. 1744. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4348/?strana=276>, cit. 2. 4. 2017.

¹⁵² MZA, *Kniha narozených Rosice 1858-1867*, sign. 1732. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4333/?strana=289>, cit. 4. 4. 2017.

¹⁵³ MZA, *Kniha zemřelých Rosice 1842-1875*, sign. 1750. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4351/?strana=280>, cit. 2. 4. 2017

¹⁵⁴ MZA, c. d. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4348/?strana=288>, cit. 2. 4. 2017.

*Matěj Uhlíř a podařilo se mi přivolati ho do výstavy, aby hrál na dudy a zpíval staré písně.*¹⁵⁵ „(...) vzpomeneme vždy první písně, kterou jsme od něho v r. 1888 při národopisné výstavce v Ořechově u Brna slyšeli a jest charakteristickou pro kraj náš.“¹⁵⁶ V obdobném rukopisu je rok 1888 přepsán na 1892.¹⁵⁷ Na období mezi těmito lety L. Bakešová vzpomíná: „*Spatříc pěkný nástroj starodávný, vzbuzena ve mne touha, získati tuto památku pro výstavu, neboť jsem měla odívodněnou obavu, by se nedostala do nepovolanych rukou. Požádala jsem ‚Dudáčka‘, aby nám dudy prodal, avšak staroušek odmítl žádost mou slovy: ‚Milostenko! Nehněvéte se – ale nemůžo vám gajde prodat. Rád si nekdy na ně zahrám a kolikrát nekeré ten grecar vehrám. Já se s něma nerozločím leda haž po smrti a dež bode vůla vaša – tak si je můžete vzít.*“¹⁵⁸

Dle ústního podání babičky Františky Koláčné z Omice se o něm dochovalo i následující rčení: „*když se zlobívali, vzal dudy a říkal – Tak a teď zadudám sobě, Panence Marii, ale Tobě Fando Fialova ani nevrzno!*“¹⁵⁹

Za existenci dalších pramenů pro poznání T. Uhlíře vděčíme národopisnému ruchu v 1. polovině 90. let 19. století, který směřoval k uspořádání NVČ. Na Moravě vznikly národopisné odbory, které v první řadě zaštiťovaly uskutečnění přípravných akcí – krajských výstavek. Jeden z výstavních podniků byl stanoven na 28. 8. 1892 do Ořechova. Tomu předcházela rozsáhlá sběratelská činnost v Ořechově a okolí, během níž L. Bakešová využila kontaktů z posledních let, vč. T. Uhlíře, s nímž se pro potřeby sběru musela před výstavou alespoň jednou setkat. „(...) *vypravovali nám poslední naši pastýři: Hrdlička, Pírek, Procházka, Uhlíř – dudáček z Vomic o zkazkách a životě svých předchůdců.*“¹⁶⁰ Staří pastýři přemýšleli jak uplatnit moc a hojivost bylin a vařili čarovnou vodu nazvanou „voprava“. „*Pastýř Uhlíř kropil a přitom šeptal:*

---

¹⁵⁵ EÚB, c. d., Bakešová, Marie [Lucie]: *Moravský dudáček*, nefoliováno.

¹⁵⁶ EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka I, inv. č. 3140b, 1) *Brněnsko-Podhorácko (Ze starých zápisků z l. 1888-1895) r. 1916*, fol. 6.

¹⁵⁷ EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka IV, inv. č. 3143b, 4) *Brněnsko-Podhorácko*, fol. 19.

¹⁵⁸ EÚB, c. d., Bakešová, Marie [Lucie]: *Moravský dudáček*, nefoliováno.

¹⁵⁹ Obecní úřad (dále jen OÚ) Omice, Příručka Pamětní knihy obce Omice, nefoliováno.

¹⁶⁰ EÚB, c. d., *Vzpomínky*, fol. 59–60.

*Dobytku tichý, s Pánem Bohem vykroč přes vazovou šňůru, dobytku tichý, neutě, nekřečuj a nestonej!*¹⁶¹ Kromě jeho pastýřských znalostí byla s největší pravděpodobností od něj zapsána lidová píseň *Pršelo bylo tma, zezulinka zmokla* z Ořechoviček, patřičný záznam však nemáme doložen. Píseň byla zařazena do scénického předvedení hodové slavnosti, jak to dokládá upomínka či katalog výstavy vyhotovený krasopisem patřícím Františce Kyselkové:¹⁶²

*„Nyní objeví se dudáček a stárci zapějí píseň.“*¹⁶³

Pr - še - lo by - lo tma, ze - zu - len - ka zmo - kla ne - moh - la do - le - tět
mi - lé - mu pod vok - na.

2. Nemohla doletět vzkázání vyřídit
vzkázal ti tvůj milé, Nanyňko, pozdravit.

Pravděpodobně pisatel Brněnských novin napsal článek, který obsahuje odlišnosti ve slovech: *okna, skázal tě.*¹⁶⁴ Nejedlišnější textový variant se vyskytl v článku otištěném měsíc po výstavě. Navíc se zde jedinkrát vyskytuje 3. sloka:

Pršelo, belo tma, zezulinka zmokla,
nemohla doletět k milé pod vokynka.

Nemohla doletět, zkázání veřídit,
zkázal tě tvůj milé, Nanyňko, pozdravit.

A já mo zas zkážo, že se já nehněvám,
abe von k nám přešil, že já ho ráda mám.¹⁶⁵

¹⁶¹ EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka III, inv. č. 3142d, 18) *Naši staří pastýři*, fol. 73.

¹⁶² Srovnej: Altman, Karel: *Lucie Bakešová důvěrně Čenku Zibrtovi. (Glosy k národopisnému hnutí na jižní Moravě v devadesátých letech 19. století.)* Jižní Morava 40, 2004, s. 170. L. Bakešová odmítla uvést jméno sestavitele spisku, o němž se zajímal v předcházejícím dopisu Č. Zibrta.

¹⁶³ [Kyselková, Františka:] *Národopisná výstavka v Ořechově 1892*, c. d., s. 17. (Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, osobní fond Čenka Zibrta, korespondence přijatá: L. Bakešová, dopis z 3. 9. 1892, nefoliováno. L. Bakešová na straně 17 nenalezla hrubou chybu, protože v dopisu Č. Zibrtovi z 3. 9. 1892 neuvedla žádnou opravu této strany.)

¹⁶⁴ *Moravské výstavy. (Výstavka národopisná v Ořechově.)* Moravské noviny. Příloha Brněnských novin 13, 1892, č. 200 z 2. 9., s. [2].

¹⁶⁵ [Bakešová, Lucie:] *Z Ořechova. (Dozvuky výstavní.)* Hlas. Noviny pro lid 44, 1892, č. 220 z 27. 9., s. [2].

Melodie písně v upomínce je shodná, naopak text se liší od opisu (L. Šmídové) nedatovaného rukopisu F. Kyselkové, který byl roku 1953 součástí sbírky F. Kyselkové na kartonku pohlednicového formátu na ukázkou pro Národopisnou výstavu.¹⁶⁶ Opis sestává pouze z jedné sloky s dvěma varianty slov: *doletět, k milýmu*. Notám je nadepsáno: „*M. Uhlíř, dudáček a pastýř z Vomic u Brna (78-ti letý) s jeho skvostrným dudama. Zahral nám ponejprv na ně píseň: (...)*“¹⁶⁷ Z údaje o Uhlířově věku by vyplývalo, že k zápisu F. Kyselkové došlo po 12. prosinci 1893, ale pouze v případě, že zjistila jeho správné stáří.

Z doby, kdy L. Bakešová přednášela v Brně na Dívčích besedách, pochází další dva pozměněné rukopisy písně.^{168,169}

Uhlíř

Pr - še - lo by - lo tma, ze - zu - len - ka zmo - kla ne - moh - la do - le - tět

mi - lé - mu pod vok - na.

2. Nemohla doletět zkázání vyřídit
zkázal ti tvůj milé, Nanyňko, pozdravit.

Další zjištěný textový variant se nachází v memoárovém článku (*dívěnko*).¹⁷⁰

Národopisná výstavka v Ořechově 28. 8. 1892 sestávala z dopoledního a odpoledního programu. Po mši a proslovu F. X. Bakeše bylo možno v budově školy zhlédnout vystavené exponáty, včetně dud z Omic, o nichž Z. Jelínková uvádí, že patřily Uhlíři.¹⁷¹ Odpoledne se po požehnání seřadil průvod jdoucí na prostranství před školou. Jeho významným účastníkem byl i „(...) *dudáček a jeho dudy (...)*“.¹⁷² Jakmile průvod přešel,

¹⁶⁶ EÚB, sign. A 794/92.

¹⁶⁷ EÚB, sign. A 794/95.

¹⁶⁸ EÚB, c. d., *Brněnsko-Podhorácko (Ze starých zápisků z l. 1888–1895) r. 1916*, fol. 6.

¹⁶⁹ EÚB, c. d., *Brněnsko-Podhorácko*, fol. 19.

¹⁷⁰ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [3].

¹⁷¹ Jelínková, Zdenka: *Vzpomínáme stého výročí národopisné výstavky v Ořechově u Brna*. In: Jelínková, Zdenka – Bednářová-Věrná, Věra: *Programová brožura k přehlídce Brněnsko tančí a zpívá 1992*. Brno: 1992, s. 5.

¹⁷² [Kyselková, Františka:] *Národopisná výstavka v Ořechově 1892*, c. d., s. 3.

začala slavnost. Z. Jelínková v rozporu s katalogem píše: „*Výstup dudáka z Omic s písní Pršelo, bylo tma, žežulenka zmokla... oddělil svatební zvyky od závěrečného pásma, nazvaného ‚hody‘.*“¹⁷³ Retrospektivní článek, který lze přiřknout L. Bakešové (jako nejzasloužilejší pracovnice na výstavním podniku jmenuje Andulku Svobodovou a F. Kyselkovou), potvrzuje provedení dle upomínky: „*Po ‚zavádění‘ nastala nemucená zábava, tančili se tance staré a ve víru tom uviděl někdo kolemjdoucího dudáčka i vzkřikl: ‚Podívejte se! tam jde dudáček! a všichni volali ‚Dudáčku sem‘ a již vlekli stárci dědouška stříbrovlasého s gajdama překrásně vykládanýma, dávali mu vína a stárek volal: Dudáčku zazpíváme vám písničku a vy nám ju zadudáte, poslyšte: (...) Dudáček dudal a chasa zpívala.*“¹⁷⁴

L. Bakešová později vzpomínala: „*Když jsme roku 1892 pořizovali II. národop. výstavku, pozvali jsme si starého dud. z Vomic jenž ochotně pozvání našemu vyhověl a nás milou svou hrou na jeho starých gajdech potěšil. Z té doby pochází výtečná fotografie stařečkova.*“¹⁷⁵ Jejím autorem byl Josef Ladislav Šichan, akademický malíř a majitel fotografického závodu v Brně. V letech 1888–1892 zdarma fotografoval a pro NVČ v Praze daroval typické postavy.¹⁷⁶ Jeho fotografie byly vystaveny už na pomlázce ženského vzdělávacího spolku Vesna v roce 1893.¹⁷⁷ Jedno vyhotovení zachycující T. Uhlíře věnoval stolové společnosti Dudáků v Brně.¹⁷⁸

L. Bakešová vyličila i pokračování v úsilí o zisk nástroje: „*Když jsme pak r. 1892 pořádali druhou přípravnou výstavku pro Prahu, pozvali jsme si M. Uhlíře opět (...), ‚zadudal‘ a tu znova probuzena ve mne touha, zachovati drahocennou tu památku na dovednost našich starých pastýřů museu. Opětnému vybidnutí mému vyhověl stařeček, že po jeho smrti budou ‚gajdy‘ náležeti nám. Usmála jsem se nedůvěřivě*

---

¹⁷³ Jelínková, Zdenka: *Vzpomínáme stého výročí národopisné výstavky v Ořechově u Brna*, c. d., s. 6. Též: Večerková, Eva: *Lidé, obyčeje a slavnosti k jubileu Národopisné výstavy československé*. Folia ethnographica 30 (81), 1996, s. 20.

¹⁷⁴ [Bakešová, Lucie:] *Z Ořechova. (Dozvuky výstavní.)*, c. d., s. [2].

¹⁷⁵ EÚB, c. d., Bakešová, Marie [Lucie]: *Moravský dudáček*, nefoliováno.

¹⁷⁶ Bakešová, Lucie: *Typy Brněnska-Podhorácka. (Pokrač.)*, c. d., s. 31.

¹⁷⁷ Večerková, Eva: *Lidé, obyčeje a slavnosti k jubileu Národopisné výstavy československé*, c. d., s. 20.

¹⁷⁸ Bakešová, Lucie: *Typy Brněnska-Podhorácka. Náš „dudáček“-pactivec*, c. d., s. 46.

a pěkné dudy považovala jsem za ztracena.¹⁷⁹ „Nedlouho na to sešla jsem se se známým a obětivým našim vlastencem p. Hlávkou v besedním domě, jemuž sem se o dudech těch zminila, jenž mi také hned na zakoupení jejich 5 zl. doručil.“¹⁸⁰ „Uplynulo několik měsíců. Vzpomínka na dudy vymizela z mysle, až jednoho dne, kde se vzal, tu se vzal, přišel milý stařeček se svou staruškou ke mně, že spolu často hovoří, co po smrti se stane s jeho dudami? Vybídl nás vzíti papír a péro do ruky a napsati poslední jeho přání, že jakmile umře, odevzdá jeho vdova gajdy po zaplacení 5 zl. do našich rukou a okamžitě, že 5 zl. ji vyplatíme. Napsáno dle vůle jeho, dva svědci se podepsali i jeho žena udělala tři křížky a zase jsem pochybovala o splnění jeho vůle.“ Jinde se uvádí, že tři křížky udělal dudáček a není zmíněna M. Uhlířová, což je méně pravděpodobné.¹⁸¹ Při této příležitosti nabídla L. Bakešová před zpáteční cestou něco na posilnění a ptala se, jak se měli: „A dědoušek vyprávěl, že jeden fabrikant (dělník z továrny) chtěl dudy koupit pro jeho pána a nabízel mu 30 jedmušek (30 zl.) – ‚Bože! Jak bech to moh‘ dokázat? Deť jsem dal slovo, že po smrti bodó patřit gajde tade paní!‘ řekl poctivec ukázav na mne, ‚deť bech měl hřích!‘ A podruhé přišel jeden pán, že slyšel o jeho pěkných dudech, nabízel mu ‚40 jedmušek‘, ale zase odmítl starý poctivec řka: ‚Hani za stóvko bech nezročil slovo!‘ – A když mu pán radil, aby řekl, že mu dudy při požáru shořely, anebo: že mu byly ukradeny: ‚No to sem se rozhorlel a vobráta se žádama, vodešil sem.‘ Rozloučili jsme se srdečně se stařečkama (...).“¹⁸² (...) „dudáček (...) blaženě se usmívaje odcházal od nás.“¹⁸³

Národopisný odbor Brněnska zrealizoval záměr „pořádati nejprve drobnější výstavky v osadách kolem Brna a teprve později (...) uspořádati větší výstavu v Brně (...) na základě těchto výstavek.“¹⁸⁴ Dne 16. 9. 1894 proběhla v Lužánkách výstava a slavnost uspořádaná Družstvem Národního divadla v Brně ve prospěch jeho přestavby. V hlavním průvodu od Besedního domu (s dvěma až třemi tisíci účastníky)

¹⁷⁹ EÚB, c. d., Bakešová, Marie [Lucie]: *Moravský dudáček*, nefoliováno.

¹⁸⁰ EÚB, c. d., *Náš dudáček*, fol. 23.

¹⁸¹ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [3].

¹⁸² EÚB, c. d., Bakešová, Marie [Lucie]: *Moravský dudáček*, nefoliováno.

¹⁸³ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [3].

¹⁸⁴ Večerková, Eva: *Lidé, obyčejje a slavnosti k jubileu Národopisné výstavy československé*, c. d., s. 20.

šla hodová skupina z Ořechoviček se stárky, stárkami, hudbou, májkou a dudákem – T. Uhlířem, která vystoupila v repríze scénického předvedení ze slavnosti roku 1892. T. Uhlíř se tak, i když nejmenován, dostal naposledy za svého života na stránky denního tisku: „*I dudáček starý z Ořechova obcházel tu se šedivým svým měchem a shromažďoval kolem sebe plno veselého publika.*“¹⁸⁵ Jinde se píše: „*(...) tu dudák vám zahrál svoji dudáckou (...).*“¹⁸⁶

Kdyby Leoš Janáček neobdržel fonograf až v roce 1909, měli bychom dnes možnost poslechnout si T. Uhlíře ze záznamu: „*Bakešová informovala o Uhlířových výkonech Leoše Janáčka a ten hodlat realizovat nahrávku jeho hry. Přispěním pp. poslanců zakoupil jsem fonograf. Jest již na cestě z Berlína. Až s ním budu operovat, přijedu též na Vašeho dudáčka.*“, napsal Janáček své spolupracovníci v nedatovaném dopise.¹⁸⁷

T. Uhlíř „*(...) byl vyhlídnut aby na výstavišti v Praze oživil česko-moravskou vesnici svým charakteristickým zjevem a dal starosvětskému obydlí i ten milý starosvětský ráz životní.*“¹⁸⁸ „*Nyní žil se svou ženou ve Vomicích, zašival starý obuv, chodíval do lesa na dříví a jen někdy si zahrál na své milé, pěkné dudy (...)*“¹⁸⁹

Od podpisu smlouvy neuplynul ani rok a M. Uhlířová přišla na statek do Ořechoviček „*(...) uplakaná, zarmoucená a přinesla ve vetchem šátku vzácné dudy. A babička vyprávěla v slzách, že ubožáček churavěl 7 neděl a když pořád víc a více chřádl a slábl, pravil jednoho dne z rána: Maminko! Dneska se rozločíme. Zavezeš mě do špitála, bude mě tam líp; debe se hale se mnó nejak přehodit, teda pamatoj na gajde a zanes je tam kam patří, překazojo ti to ješče jedná!*“¹⁹⁰ M. Uhlířová tedy 25. 11. 1894 zavezla T. Uhlíře do nemocnice u Nanebevzetí Panny Marie ve Starém Brně. „*Druhého dne však ubohý skonal.*“¹⁹¹ 26. 11. T. Uhlíř zemřel na sešlost věkem.¹⁹² Jeho tělo bylo

---

¹⁸⁵ Česká divadelní slavnost v Lužánkách. Moravská orlice 32, 1894, č. 211 z 18. 9., s. [2].

¹⁸⁶ Divadelní slavnost v Lužánkách. Lidové noviny 2, 1894, č. 211 z 18. 9., s. 5.

¹⁸⁷ Procházková, Jarmila: *Janáčkovy záznamy hudebního a tanečního folkloru*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR, 2006, s. 319.

¹⁸⁸ EÚB, c. d., *Náš dudáček - Správa na výstavě ořechovské*, fol. 24.

¹⁸⁹ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [2].

¹⁹⁰ EÚB, c. d., Bakešová, Marie [Lucie]: *Moravský dudáček*, nefoliováno.

¹⁹¹ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [3].

28. 11. pohřbeno na Ústředním hřbitově ve skupině deset, řadě pět, číslo hrobu 439. Údajně však nikdo, ani vlastní žena nevěděl, kde mu „ustlali“.¹⁹³ Dnes je již skupina předělaná a hrob tedy neexistuje. „*Hluboce dojati nevšední svědomitostí a poctivostí dobrých těch lidí, odměnili jsme babičku, která s třesoucíma rukama odevzdala nám ‚dědouškův‘ klenot (...)“*¹⁹⁴ „*(...) se slzami přijali jsme je (dudy), vyplatice jí 5 zl.*“¹⁹⁵ „*(...) s pláčem bolestným odešla se slovy: ‚Šak já tade nebodo dlóho, von chodáček, brzo pro mě přijde!‘ (...) Již nikdy jsme se s ní nesešli (...)“*¹⁹⁶ „*Těšil se ubožáček, že v dědině vystavní na ně bude hrávat v horském našem statku – ale ‚člověk miní p. bůh mění‘ nedočkal se ji – zemřel onemocněv petečemi.*“¹⁹⁷ „*Dětinskou radost projevoval stařeček, že uvidí zlatou Prahu – matičku Prahu o které tak často slychával – ale nedotěšil se.*“¹⁹⁸ „*Želíme upřímně, že nebude této typické osoby na výstavě pražské – avšak dudy jeho, jeho zdařilá podobizna tam budou, a v duchu zapějeme si jeho zamilovanou píseň, kterou prvou nám na dudy zahrál a zapěl (...)“*¹⁹⁹ „*(...) zmařena radost obou staroušků, moci prodlévati v Praze několik týdnů a viděti to, o čemž se jim ani ve smu nezdálo.*“²⁰⁰ Z textu „*náš 79 letý dudáček*“ vyplývá další nesrovnalost, a sice dosažený Uhlířův věk, který byl dle matrik nedožitých sedmdesát devět let.²⁰¹ M. Uhlířová L. Bakešovou navštívila někdy mezi 28. 11 a 7. 12., protože 8. 12. vyšel první ze vzpomínkových článků na T. Uhlíře.²⁰² Příspěvatel není podepsaný, nicméně kromě jednoho zásahu do textu (před užitím vět v 1. osobě je uvedeno „*Paní*

---

¹⁹² MZA, *Kniha zemřelých Brno - Staré Brno u Nanebevzetí Panny Marie 1888-1900*, sign. 17203. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8119/?strana=192>, cit. 6. 4. 2017.

¹⁹³ Bakešová, Lucie: *Typy Brněnska-Podhorácka. Náš „dudáček“-poctivec*, c. d., s. 46.

¹⁹⁴ EÚB, c. d., Bakešová, Marie [Lucie]: *Moravský dudáček*, nefoliováno.

¹⁹⁵ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [3].

¹⁹⁶ EÚB, c. d., Bakešová, Marie [Lucie]: *Moravský dudáček*, nefoliováno.

¹⁹⁷ EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka I, inv. č. 3140a), *Vzpomínky z výstavy 1895 – příprava výstavy*, fol. 106. „Peteče“ byly synonymem pro skvrnitý a břišní tyfus, černé neštovice, vyrážku, krevní výron a morovou horečku.

¹⁹⁸ EÚB, c. d., Bakešová, Marie [Lucie]: *Moravský dudáček*, nefoliováno.

¹⁹⁹ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [3].

²⁰⁰ Bakešová, Lucie: *Typy Brněnska-Podhorácka. Náš „dudáček“-poctivec*, c. d., s. 48.

²⁰¹ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [2].

²⁰² *Tamtéž*, s. [2–3].

L. Bakešová o tom vypravuje:“) lze (porovnáním s rukopisnými koncepty) autorství přiřknout L. Bakešové.²⁰³

Co bylo vystaveno na Národopisné výstavě československé probíhající od 15. 5. do 23. 10. 1895 v krajinském oddělení Brněnska-Podhorácka v jihozápadním rohu Národopisného paláce, vypočítala L. Bakešová: „Do skupiny Šichanových obrazů náleží také bývalý pastýř, dudáček M. Uhlíř, jehož obraz nachází se uprostřed skupiny vykládaných karabáčů pastýřských, uprostřed skvostných jeho dud.“²⁰⁴ „Hle tu leží pod sklem překrásně vykládané dudy, dudáčka M. Uhlíře z Vomic.“²⁰⁵ Nedošlo tak k realizaci plánů národopisného odboru na Brněnsku z počátku roku: „a) Světnice venkovská a b) měšťanská, jež oživeny budou c) asi 14ti figurinami ve starodávném kroji. Představovati budou: (...) dudáčka Uhlíře z Vomic (...)“.²⁰⁶ „Figuriny chceme mít asi tyto: (...) zemřelého dudáčka Uhlíře, 77letého, v kroji starodávném kolem Brna.“²⁰⁷ Je otázkou, zda některé figuríny nebyly nainstalovány pro nedostatek místa, zřejmého již v dubnu.²⁰⁸ Po dobu výstavy tak např. dvojice starce a stařeny z Troubska stála mimo krajinské oddělení v oddělení zvykoslovném.²⁰⁹ Nebo ještě pravděpodobněji se jednalo o problém s oděvními součástkami. Ty buď nebyly ve stavu vhodném pro vystavování, nebo jen nebyl čas se pro ně vypravit např. do Omic, což by souhlasilo s tím, že se Bakešovi se stařenkou Uhlířovou po předání gajd už nikdy nesešli. Určitě víme jen to, že se v současnosti v Národním muzeu oděvní součástky zachycené na podobizně T. Uhlíře neevidují.

V osmé inventární knize dvourozměrných obrazových předmětů Národopisného muzea československého byla zanesena pod i. č. 24214 lepenkou podlepená fotografie dudáka

---

²⁰³ [Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*, c. d., s. [2].

²⁰⁴ [Bakešová, Lucie:] *Feuilleton*. Moravská orlice 33, 1895, č. 165 z 21. 7., s. [2].

²⁰⁵ EÚB, c. d., *Vzpomínky z výstavy 1895 – příprava výstavy*, fol. 106.

²⁰⁶ *Z krajinského odboru národopisného na Brněnsku*. Lidové noviny 3, 1895, č. 19 z 23. 1., s. 2. Těž: *Jak bude zastoupeno Brněnsko na národopisné výstavě v Praze*. Moravská orlice 33, 1895, č. 24 z 29. 1., s. [3].

²⁰⁷ Bakešová, Lucie: *Národopisná výstava v Praze*. Moravská orlice 33, 1895, č. 38 z 15. 2., s. [3].

²⁰⁸ *Národopisná výstava v Praze*. Moravská orlice 33, 1895, č. 84 z 11. 4., s. [3].

²⁰⁹ Světozor 29, 1894-1895, č. 38 z 2. 8., s. 455.

z Ořechova u Brna o rozměru dvacet tři krát sedmnáct cm s těmito dudami.²¹⁰ L. Bakešová v jednom z článků přetiskuje podobiznu T. Uhlíře s informací „*majetek Národopisného muzea v Praze*“.²¹¹ V obrazovém archivu Národopisného muzea se však tato fotografie v současnosti na kýženém místě nenachází, a tak nezbyvá, než použít reprodukci (viz příloha). Z ní je patrné, že T. Uhlíř vlastnil kroj brněnského venkova s bílou košilí s manžetami na rukávech a tmavě zbarvenou vestou se střídými výšivkami na stojatém límci a ramenou. O vdově M. Uhlířové L. Bakešová píše: „*A dobře usoudila stařenka! (...) za nedlouho zemřela.*“²¹² Ve sčítacím operátu z r. 1900 nebyla M. Uhlířová v Omicích evidována, ale tvrzení L. Bakešové je v rozporu s dalším dokladem: „*Babička Uhlířova z čís. 53. manželka obuvníka a posledního jediného dudáka u nás. + 5. 7. 1905.*“²¹³ Kniha úmrtí Omic toto datum vyvrací: Marie Uhlířová zemřela v 6. 1. 1906 v sedmdesáti šesti letech na mrtvici.²¹⁴ T. Uhlíř byl ve sčítacích operátech a matrikách Omic uváděn nikoli jako obuvník, ale jako domkař a výminkář.²¹⁵

5.4 Gajdoš Pokorný

Při rozhovoru o ořechovských tancích 4. 5. 1951 F. Kyselková sdělila Z. Jelínkové informaci (kterou Z. Jelínková později opravila): „*Žil tam dudák (v Radošticích) (vl. v Omicích - pozn. Z. J.). Paní Bakešová od něho koupila dudy (vykládané) pro výstavu v Praze.*“²¹⁶ Jak se lze na předchozích stranách této práce dočíst, L. Bakešová koupila dudy od T. Uhlíře. F. Kyselková si prodejce pravděpodobně jen špatně zapamatovala, protože v rozhlasovém pořadu k 85. narozeninám F. Kyselkové z 25. 3. 1950 mluvčí uvádí: „*Při svém prvním sběru písňovém setkala se Františka*

---

²¹⁰ ANM-ETN, fond Obrazový archiv, inventární kniha 22003-25265, fol. 241.

²¹¹ Bakešová, Lucie: *Typy Brněnska-Podhorácka. Náš „dudáček“-pochůvec*, c. d., s. 47.

²¹² EÚB, c. d., Bakešová, Marie [Lucie]: *Moravský dudáček*, nefoliováno.

²¹³ OÚ Omice, Příručka Pamětní knihy obce Omice, nefoliováno.

²¹⁴ OÚ Omice, Kniha zemřelých od r. 1876, fol. 54.

²¹⁵ SOKA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, Omice, Arch sběrací podpisův vykonaných při sčítání lidu dne 31. 12. 1890, nefoliováno.

²¹⁶ Jelínková, Zdenka: *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech 19. století*, c. d., s. 161–162. Rukopis Z. Jelínkové z rozhovoru je uložen v její zpracovávaném osobním fondu v Národním ústavu lidové kultury ve Strážnici (dále jen NÚLK).

*Kyselková se staříčským gajdošem v Radošticích, Pokorný se jmenoval. Ten sběratelce zadudal několik dudáckých perel.*²¹⁷ Poznámka Z. Jelínkové, kdy opravila Radostice na Omice, byla chybná, protože T. Uhlíř sice žil v Omicích, ale jak nezjistila, v Radosticích žil Pokorný. V pořadu bezprostředně následovalo pásmo s úpravami čtyř lidových písní v podání cimbálové muziky. Čtvrtou píseň *Já jož mosím domu hit* otištěnou pod č. 1488 ve sbírce F. Bartoše a L. Janáčka (dále BIII) zapsala F. Kyselková v Bohunicích.²¹⁸ Zazpívala ji Veronika Růžková, nikoli Pokorný.²¹⁹ Díky rozhovoru Z. Jelínkové s F. Kyselkovou lze naopak potvrdit, že součástí repertoáru Pokorného byla druhá z písní: „*Stařenka Eliášová tančívala podle dudáka z Radoštic. Zнала i píseň Zagajduj gajdušku, jak homiš... od starého dudáka.*“²²⁰ „*Babička Eliášová nosila do školy v Ořechově (Kyselkovi tam bydleli – Z. J.) pometla, houby. Já jsem je věrně odkupovala a ona tancovala a zpívala.*“²²¹ Od Marie Eliášové z Radostic (coby osmdesátileté) F. Kyselková zapisovala roku 1906.²²² F. Kyselková poznačila u většiny písní od M. Eliášové jako místo zápisu Radoštica (12x), u menšiny Ořechov (3x).²²³ U písně *Zagajduj, gajdušku* je kolonka prázdná.²²⁴ Píseň je otištěna v BIII pod č. 1544 s lokalizací z Ořechova.²²⁵ Za účelem vystavení zápisů písní v krajinském oddělení Brněnska-Podhorácka na NVČ byla zhotovena složka a v ní obsažené kaligrafické opisy.²²⁶ Píseň *Zagajduj, gajdušku* je zařazena mezi dvanáct tanečních písní z Ořechova a Tikovic.²²⁷

---

²¹⁷ Český rozhlas Brno, snímek DF00138, Vzpomínkový pořad k 85. narozeninám sběratelky Františky Kyselkové.

²¹⁸ Bartoš, František – Janáček, Leoš: *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Praha: Česká akademie, 1901, s. 783.

²¹⁹ EÚB, sign A 975/1, inv. č. 1410, Fr. Kyselková. Seznam písní které sebrala, fol. 44.

²²⁰ Jelínková, Zdenka: *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech 19. století*, c. d., s. 162.

²²¹ *Tamtéž*, s. 161.

²²² EÚB, sign. A 975, inv. č. 2602, složka Frant. Kyselková Rkp. pozůstalost – soupis vlastních písňových zápisů, sešit Národní písně. Sebrala Fr. Kyselková, č. 1–273, fol. 13.

²²³ EÚB, sign A 975/1, c. d., fol. 8–129.

²²⁴ EÚB, sign A 975/1, c. d., fol. 151.

²²⁵ Bartoš, František – Janáček, Leoš: *Národní písně moravské v nově nasbírané*, c. d., s. 805.

²²⁶ Kyselková, Františka: *Jak jsem sbírala národní písně*. B. m.: nákladem vlastním, b. d., s. 6.

²²⁷ ANM-ETN, Písně z Brněnska sebrala Františka Kyselková, sign. A3c/11. Těž: EÚB, sign. A 794/90.

Za - gaj - duj, gaj - duš - ku, jak ho - miš, šak te tvém gaj - dát - kum
 ro - zo - miš, gaj - duj - te, gaj - dát - ka z mla - dý - ho jeh - ňát - ka.

F. Kyselková se při rozhovoru se Z. Jelínkovou nezmínila, že šlo o tanec. Až s odstupem badatelka uvádí, že píseň nalezla v pozůstalosti L. Bakešové s Kyselkové poznámkou „Tanec“. Protože nevěděla, o jaký tanec šlo, uvedla: „*Snad se zpívala v kole.*“²²⁸ Zápis z pozůstalosti L. Bakešové se liší od výše zmíněných opisů textem (*gajduško, gajdátům, rozumíš*).²²⁹ Kyselkové záznam otištěný v BIII obsahuje oproti výše zmíněným opisům kroužek nad „u“ ve slově *gajdátům*. Jedná se patrně o jeden z jeho četných zásahů do textů písní.

Roku 1950 zpěv F. Kyselkové natáčel Jiří Vysloužil, přičemž sběratelka před zazpíváním této písně uvedla: „*Další píseň z Ořechova při muzice zpívaná.*“²³⁰ Tuto informaci Z. Jelínková nepublikovala. F. Kyselková zazpívala jen 1. sloku v jiné tónině. V závěru použila augmentaci (rozšíření), k níž nemuselo dojít záměrně, nýbrž F. Kyselkové mohl dojít dech.

Za - gaj - duj, gaj - doš - ku, jak ho - miš, šak te tvém gaj - dát - kám
 ro - zo - miš. Gaj - duj - te, gaj - dát - ka z mla - dý - ho jeh - ňát - ka.

První z písní zařazených do rozhlasového pořadu je otištěna pod č. 1545 v BIII s lokalizací z Ořechova.²³¹ Ve sbírce jsou varianty slov následující: *kótku, ešče*. I kaligrafický opis písně je zařazen mezi tance z Ořechova.²³² Protože se jedná co do

²²⁸ Jelínková, Zdenka: *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech 19. století*, c. d., s. 160.

²²⁹ Rukopis v EÚB nenalezen, vycházím z opisu Z. Jelínkové v jejím zpracovávaném osobním fondu v NÚLK.

²³⁰ EÚB, sign. PR 31, Fm 38, snímek 14.

²³¹ Bartoš, František – Janáček, Leoš (eds.): *Národní písně moravské v nově nasbírané*, c. d., s. 805.

²³² ANM-ETN, *Písně z Brněnska sebrala Františka Kyselková*, sign. A3c/10. Těž: EÚB, sign. A 794/89.

provenience o stejný případ, jako u předchozí uvedené písně, je pravděpodobné, že i ji měl Pokorný v repertoáru.

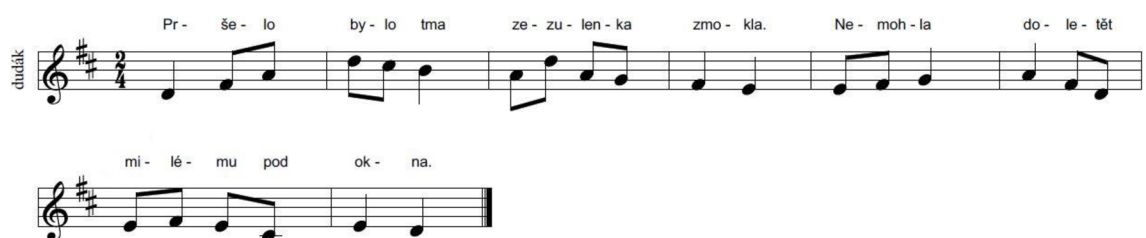
F. Kyselková si v rozhovoru se Z. Jelínkovou vzpomněla, že tento figurální tanec tanečníci ukončovali zadupáním.²³³ U dalšího rukopisu má F. Kyselková přípisek Tanec (Drndavá). Závorku (s názvem tance) však následně přeškrtnla, takže název neznáme.²³⁴

Takty jsou dodatečně opraveny z $\frac{3}{4}$ na $\frac{3}{8}$.

Třetí z písní v rozhlasovém pořadu je otištěna pod č. 1579 v BIII lokalizována do Silůvek.²³⁵ „Ze Silůvek“ je uvedeno i u kaligrafického opisu.²³⁶ V rukopisném sešitu F. Kyselkové je píseň lokalizována do Ořechova.²³⁷

Rukopis písně jednoho z variantů písně *Pršelo bylo tma, zezulenka zmokla z pera* F. Kyselkové, jemuž je nadepsáno „starý dudák z Radoštic u Silůvek“, se od variantu z Ořehoviček (Omic) liší taktem, tóninou i textem.²³⁸

2. Nemohla doletět, zkázání vyřídít.
Zkázal tě tvůj milý, Nanyňko, pozdravit.

U zápisu (s prohozenou délkou not a jinou interpunkcí) F. Kyselková uvádí: „Zpíval a doprovázel na dudy; Říkali mu dudáček z Radoštic, p. (pošta, pozn. J. B.) Silůvky u Brna.“²³⁹

²³³ Jelínková, Zdenka: *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech 19. století*, c. d., 161.

²³⁴ EÚB, sign. A 975/377.

²³⁵ Bartoš, František – Janáček, Leoš: *Národní písně moravské v nově nasbírané*, c. d., s. 821.

²³⁶ ANM-ETN, Píseň z Brněnska sebrala Františka Kyselková, sign. A3d/11. Též: EÚB, sign. A 794/12.

²³⁷ EÚB, sign. A 975/1, c. d., fol. 20.

²³⁸ EÚB, sign. A 817/5.

²³⁹ EÚB, sign. A 975/518b.

Pr - še - lo by - lo tma, ze - zu - len - ka zmo - kla, ne - moh - la do - le - tět

mi - lé - mu pod ok - na.

2. Nemohla doletět, zkázaní vyřídít
zkázal tě tvůj milý, Nanyňko, pozdravit.

Je otázkou, proč na výstavních slavnostech v Ořechově vystupoval T. Uhlíř žijící ve vzdálenějších Omicích, a nikoli gajdoš Pokorný. Pokud totiž Kyselkové zpíval a hrál na dudy, měl funkční nástroj a byl schopen hry. V Ořechově se tak o něm jen včas (do příprav výstavy v roce 1892) nemuseli dovědět. Stejně zároveň nevíme, proč gajdoš Pokorný nezastoupil zesnuvšího T. Uhlíře na NVČ.

6 Volná reprodukce gajd

G. Janová se roku 1994 zmínila o nerealizovaném záměru zhotovit repliku gajd z „Omic“, a to M. Kroupou, výrobcem padesáti až šedesáti (k r. 1994) exemplářů dud. „*Omický folklorní soubor chtěl tyto dudy rekonstruovat, pan Miroslav Kroupa se touto prací nakonec nezabýval, dudy měly patrně velmi vysoké ladění, nepříliš vhodné pro doprovod písní Brněnska.*“²⁴⁰ G. Janová si již nepamatuje, kdo ji informoval o předpokládaném ladění, nejpravděpodobněji však Otakar Pokorný, který oživoval (uváděl do chodu) nástroje, které po řemeslné stránce zhotovoval M. Kroupa.²⁴¹

Gajdoš Ondřej Tryhuk z Rosic v rozhlasovém pořadu Moravská rodina odvysílaném 15. 5. 2016 oznámil pátrání po trojhlasých (myslel čtyřhlasé, ale přešel se) gajdách po Uhlíři z Omic. Dozvěděl se o nich od mistra Juraje Dufka. V červnu mi byl O. Tryhuk představen s tím, že se chce dozvědět víc o gajdošské tradici na Brněnsku. Na základě mé informace, že Národopisné muzeum v Praze, které zmiňuje L. Bakešová, bylo vtěleno do Národního muzea, si uvědomil, že nástroj, po němž pátral, je popsán P. Čípem v publikaci P. Čípa a R. F. Klapky. O. Tryhuk tedy zkontaktoval firmu Pavel Číp & synové s žádostí o poskytnutí dokumentace k nástroji mistru J. Dufkovi. S ním se O. Tryhuk dohodl na zhotovení funkční repliky za minimální náklady.²⁴² Dufek v červenci až září (s výjimkou dmyháku) zhotovil dle jeho slov volnou reprodukci nástroje, tzn., že dodržel rozměry píšťal, ale nikoli materiál a rozměr ozvučnic (rohů s přípojovacími trubicemi); v materiálech tónotvorných zařízení (strojků) nahradil třtinové idiogloty heteroglitickými a kombinoval plastové (POM) trubičky s plátkem z uhlíkového kompozitu. Nejde tedy o přesnou repliku, která by byla finančně i časově mnohonásobně náročnější, ale o typově shodný nástroj. V takovém uspořádání nástroj hrál optimálně v E dur (při referenčním kmitočtu $a^1=440$ Hz).²⁴³ Tónová řada, kterou lze běžnou praxí na reprodukci zahrát je následující:

---

²⁴⁰ Janová, Gabriela: *Výroba a pedagogické užití dud, křivých rohů a kornamus*, c. d., s. 30.

²⁴¹ Janová, Gabriela (nar. 1970); 3. 4. 2017.

²⁴² Tryhuk, Ondřej (nar. 1979); 16. 7. 2016.

²⁴³ Dufek, Juraj (nar. 1976); 9. 3. 2017.

Když J. Dufek natáčel píseň *Pršelo bylo tma, zezulenka zmokla* (která je po T. Uhlíři dochována v C dur a F dur) pro svůj youtube kanál, byl nucen zápis transponovat.²⁴⁴

Chybějící tón dis² nahradil v 1. sloce cifrou a ve 2. sloce jej zahrál nedokonale polootevřením/uzavřením-půldírkou. Místo chybějícího tónu dis¹ zahrál e¹. Zahrát dis¹ by prakticky bylo možné ještě nepřírozeněji jemným přivřením, resp. značným pootevřením otvoru, který má mít funkci kontry (uzavíráním lze dosáhnout postupně dis¹-d¹-cis¹-c¹, otevíráním naopak). Na základě tohoto zjištění je na místě položit si otázku, zda T. Uhlíř hrával dva tóny popsanou technikou, která by v jeho době byla ojedinělou praxí. Jako pravděpodobnější se zdá úvaha, že sběratel zachytil pouze Uhlířův zpěv a hra se od něj lišila. Zda na stejném principu, jako v Líšni, dnes už nelze potvrdit. Kvůli zápisu v F dur by bylo dobré prověřit standardy ladění v 90. letech 19. století. Není totiž vyloučeno, že s použitím přírodních strojků a aplikací vosku na doladění dírek, který se v nich nemusel dochovat, by mohly celkem dobře hrát v F dur.

V současnosti volnou reprodukcí disponuje O. Tryhuk, který ji 8. 4. 2017 odprezentoval občanům obce Omice. Obdobně učiní 5. 8. 2017 v Ořechově u Brna.

---

²⁴⁴ *Omické gajdy*. Dostupné z: <https://www.youtu.be/oRg0WS9XrLs>, cit. 9. 3. 2017.

Závěr

Primárním záměrem práce bylo zmapovat pramennou základnu a literaturu, která se dotýká nejstarší gajdošské tradice na Brněnsku. Nejvíce jsem se opíral o archivní materiály Etnologického ústavu AV ČR v Brně, kde jsem studoval zejména rukopisné sbírky lidových písní a osobní fondy sběratelů folkloru na Brněnsku. Literaturu jsem se snažil vytěžit s pomocí Geografického informačního systému tradiční lidové kultury Masarykovy univerzity a Digitálních knihoven Národní knihovny v Praze, Moravské zemské knihovny v Brně a Vědecké knihovny v Olomouci.

Terénní výzkum ukázal, že o gajdoších je povědomí u současných respondentů především díky vlivu folklorního hnutí. Samotné výsledky činnosti folklorního hnutí inspirované gajdošskou tradicí na Brněnsku – rekonstrukce písní a choreografie tanců – jsou však v práci pomínuty, protože jejich zařazení by neúměrně přesáhlo její rozsah.

S využitím materiálů z 19. století se podařilo blíže určit sbírkový předmět Vlastivědného muzea v Olomouci, k němuž se v muzeu do současnosti nedochovala dokumentace. Podobně dokumentace sbírkového předmětu Národopisného muzea se dostala do rozporu se zjištěnými poznatky. O dochovaném exempláři dud z Líšně nemáme informace a jejich rekonstrukce není za současného stavu vědění možná.

Popis způsobu hry na dudy v Líšni z pera sběratele Františka Svobody, který na ně nehrál, se neopírá o věrohodná fakta a sám sběratel provedl u některých ze zápisů hry škrty. Zůstává otázkou, zda nechtěl zařadit do tisku blízké varianty a v podkladech ponechal jen zápis zpěvu, nebo zda své zápisy hry neshledal také nevěrohodnými.

Medailony gajdošů z Brněnska s výjimkou T. Uhlíře nebyly dosud publikovány. Texty L. Bakešové o M. Uhlířovi musely být srovnány vzájemně a také s rukopisnými koncepty a úředními dokumenty. Předěsí pisatelé, kteří čerpali z údajů L. Bakešové, totiž takto neučinili a v odborných pracích nekriticky opisovali jméno Matěj, ačkoli tak byl maximálně jen oslovován.

V práci obsažené noty a texty písní, není-li uvedeno jinak, čerpám primárně z rukopisů, které považuji za věrohodnější, než podobu v dosud publikovaných sbírkách. V nich je nanejvýše obtížné najít hranici mezi tiskovou chybou a odborně promyšleným zásahem.

Volná reprodukce gajd začala být prezentována veřejnosti, plní tedy výchovnou a uměleckou funkci. Podaří-li se opatřit dostatek finančních prostředků, existuje záměr na výrobu věrné repliky gajd popsaných v této práci.

Doufám, že se mi v bakalářské diplomové práci podařilo osvětlit gajdošskou tradici na Brněnsku na konci 19. století. Shromážděné poznatky přispěly nejenom k opravě některých přebíraných omylů a nepřesností, ale také přinesly informace, které se dají využít v odborné práci teoretické i praktické.

Seznam literatury

Altman, Karel: *Lucie Bakešová důvěrně Čeňku Zibrtovi. (Glosy k národopisnému hnutí na jižní Moravě v devadesátých letech 19. století.)* Jižní Morava 40, 2004, s. 161–174.

[Bakešová, Lucie:] *Feuilleton*. Moravská orlice 33, 1895, č. 165 z 21. 7., s. [1–2].

Bakešová, Lucie: *Moravský dudáček*. In: Kladivo, Berthold: *Zlatá rodina*. Blansko: Masarykova měšťanská škola v Blansku, 1936, s. 78–80.

Bakešová, Lucie: *Národopisná výstava v Praze*. Moravská orlice 33, 1895, č. 38 z 15. 2., s. [3].

[Bakešová, Lucie:] *Starý dudáček – zemřel*. Moravská orlice 32, 1894, č. 280 z 8. 12., s. [2–3].

Bakešová, Lucie: *Typy Brněnska-Podhorácka. (Pokrač.)* Věstník učitelek ručních prací 6, 1917, č. 4, s. 30–31.

Bakešová, Lucie: *Typy Brněnska-Podhorácka. Náš „dudáček”-poctivec*. Věstník učitelek ručních prací 6, 1917, č. 6, s. 46–48.

Bakešová, Lucie: *Vzpomínky*. In: Kolektiv autorů: *Památník Sokola v Ořechově k pětadvacetiletému trvání jednoty 1904-1929*. Brno: Pokorný a spol., 1929, s. 22–23.

[Bakešová, Lucie:] *Z Ořechova. (Dozvuky výstavní.)* Hlas. Noviny pro lid 44, 1892, č. 220 z 27. 9., s. [2].

Bartoš, František – Janáček, Leoš (eds.): *Národní písně moravské v nově nasbírané*. Praha: Česká akademie císaře Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1899–1901.

Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek, A-N věcná část*. Praha: Mladá fronta, 2007.

Česká divadelní slavnost v Lužánkách. Moravská orlice 32, 1894, č. 211 z 18. 9., s. [1–2].

Číp, Pavel – Klapka, Rudolf F.: *Dudy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Brno: Salve regina, 2006.

Divadelní slavnost v Lužánkách. Lidové noviny 2, 1894, č. 211 z 18. 9., s. 5–6.

Havelková, Vlasta: *Některé zbytky starého řemesla domácího*. Český lid 1, 1892, s. 447–452.

Jak bude zastoupeno Brněnsko na národopisné výstavě v Praze. Moravská orlice 33, 1895, č. 24 z 29. 1., s. 3.

Janová, Gabriela: *Výroba a pedagogické užití dud, křivých rohů a kornamus. Diplomová práce*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 1994.

Jelínková, Zdenka: *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech 19. století*. Brno: Městské kulturní středisko S. K. Neumanna, 1983².

Jelínková, Zdenka: *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska. Díl VI. část 1. Brněnsko*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997.

- Jelínková, Zdenka: *Troubská národopisná výstava a slavnost 1. července 1894*. In: Jelínková, Zdenka – Štěpánek, Václav: *Aj v tom Tróbsku zvonijó*. B. m.: Obecní úřad v Troubsku, 1994, s. 7–12.
- Jelínková, Zdenka: *Vzpomínáme stého výročí národopisné výstavy v Ořechově u Brna*. In: Jelínková, Zdenka – Bednářová-Věrná, Věra: *Programová brožura k přehlídce Brněnsko tančí a zpívá 1992*. Brno: 1992, s. 3–10.
- [Knecht, Tomáš]: *Cimbálová muzika Líšňáci*. In: [Kolektiv autorů:] *Národopisný soubor Líšňáci*. B. m.: b. d., s. 17.
- Kratochvíl, Augustin: *Vlastivěda moravská, II. Místopis. Ivančický okres*. Brno: Musejní spolek, 1904.
- Kyselková, Františka: *Jak jsem sbírala národní písně*. B. m.: nákladem vlastním, b. d.
- [Kyselková, Františka:] *Národopisná výstavka v Ořechově 1892*. Brno: M. Perna, 1892.
- L.: *Národopisná výstava československá*. Moravská orlice 33, 1895, č. 130 z 7. 6., s. [2].
- Ludvíková, Miroslava: *Kroj brněnského venkova*. Kandidátská práce. Brno: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, 1965.
- Moravské výstavy. (Výstavka národopisná v Ořechově.)* Moravské noviny. Příloha Brněnských novin 13, 1892, č. 200 z 2. 9., s. [1–2].
- Národopisná výstava československá*. Národní listy 35, 1895, č. 278 z 8. 10., s. 5.
- Národopisné museum československé*. Národní listy 35, 1895, č. 313 z 12. 11., s. 7.
- Niederle, Lubor: *Průvodce po Národopisném Museu Československém*. Praha: Rada Národopisného Musea Československého, 1896.
- Obžinky v Židenicích*. Moravská orlice 31, 1893, č. 183 a 195 z 12. 8. a 27. 8., s. [2].
- Obžinky v Židenicích*. Moravská orlice 32, 1894, č. 179 z 9. 8., s. [2].
- Obžinky v Židenicích*. Moravské noviny. Příloha Brněnských novin 14, 1893, č. 171 z 29. 7., s. [2].
- Pátek, Emil: *Heršpice u Slavkova*. Slavkov u Brna: nákladem vlastním, 1928.
- Procházková, Jarmila: *Janáčkovy záznamy hudebního a tanečního folkloru*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR, 2006.
- Svoboda, František: *Lidové tance z Líšně*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954.
- Štěpánek, Václav: *Národopisná charakteristika obce*. In: Kolektiv autorů: *Moravany 1289-1989*. B. m.: JZD Bobrava Moravany – MNV Moravany – SZP Rajhradice, 1989, s. 76–90.
- Toncrová, Marta: *Zpěv a hudba*. In: Sirovátka, Oldřich a kol.: *Město pod Špilberkem. O lidové kultuře, tradicích a životě lidí v Brně a okolí*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AVČR v nakladatelství Doplněk, 1993, s. 186–195.
- Toncrová, Marta: *Zpěvník lidových písní z Brna*. Brno: Doplněk – Ústav pro etnografii a folkloristiku AVČR v Brně, 1995.

[Trávníček, Josef]: *Líšeňské tance*. In: [Kolektiv autorů:] *Národopisný soubor Líšňáci*. B. m.: b. d., s. 11–12.

Trávníček, Josef: *Líšeňské Velikonoce*. Líšeňské noviny 14, 2004, č. 4, s. 8.

Večerková, Eva: *Lidé, obyčej a slavnosti k jubileu Národopisné výstavy československé*. Folia ethnographica 30 (81), 1996, s. 3–32.

V. K. J.: *Národopisná výstavka v Ořechově*. Moravská orlice 30, 1892, č. 198 z 31. 8., s. [2].

Wanklová, Marie Magdalena: *Besídka. Národopisné muzeum v Praze*. Selské listy 13, 1896, č. 57 z 18. 7., s. [1–2].

Z krajinského odboru národopisného na Brněnsku. Lidové noviny 3, 1895, č. 19 z 23. 1., s. 2.

Seznam pramenů

ANM-ETN, fond Obrazový archiv, inventární kniha 22003-25265.

ANM-ETN, Písně z Brněnska sebrala Františka Kyselková, sign. A3a–d.

EÚB, sign. A 794.

EÚB, sign. A 817/5.

EÚB, sign. A 975.

EÚB, sign. A 1163.

EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka I, inv. č. 3140a), *Vzpomínky z výstavy 1895 – příprava výstavy*.

EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka I, inv. č. 3140b), 1) *Brněnsko-Podhorácko (Ze starých zápisků z l. 1888-1895) r. 1916*.

EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka II, inv. č. 3141a), 14) *Vzpomínky*.

EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka III, inv. č. 3142c), 17) *Zvyky, obyčej pověsti (cizí rukopis – odpověď na dotazník). Otázky č. 7–628. Informátor Tomáš Opálka, Střelice, 5. 7. 1894*.

EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka III, inv. č. 3142d), 18) *Naši staří pastýři*.

EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka IV, inv. č. 3143b), 4) *Brněnsko-Podhorácko*.

EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka IV, inv. č. 3143b), 5) *Náš dudáček*.

EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka IV, inv. č. 3143b), 6) *Náš dudáček - Správa na výstavě ořechovské*.

EÚB, sign. R 1, pozůstalost Lucie Bakešové, složka VI, inv. č. 3143g), 4) *Výstřižky z novin, č. 17 Bakešová, Marie [Lucie]: Moravský dudáček, Beseda*.

EÚB, sign. R 11, pozůstalost Konstantína Sojky, složka III, inv. č. 3181, *Odpovědi na Tazatele pro sběratele národopisného materiálu*.

EÚB, sign. R 12, pozůstalost Františka Svobody, Líšeň v písních I. díl.

EÚB, sign. R 12, pozůstalost Františka Svobody, „Líšeň v písničkách“ I. díl.

EÚB, sign. R 12, pozůstalost Františka Svobody, Sešit s notovými listy „Dodatek písni ku sbírce – Líšeň v písničkách“ – I. díl.

Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, osobní fond Čenka Zírta, korespondence přijatá: L. Bakešová, dopis z 3. 9. 1892, nefoliováno.

MZA, sign. G33, kart. 5, sv. 7, Mašíček, Cyril: *Materiál k „Líšni“ sepsaný Cyrilem Mašíčkem.*

MZA, sign. G33, kart. 11, sv. 16, *Hudba při tancích.*

OÚ Omice, Kniha zemřelých od r. 1876.

OÚ Omice, Příručka Pamětní knihy obce Omice.

NÚLK, osobní fond Zdenky Jelínkové, zpracovává se.

SOkA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, C-87, inv. č. 11, I Pamětní kniha. Obec Ořechov okres a župa Brno.

SOkA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, Omice, Arch sběrací podpisův vykonaných při sčítání lidu dne 31. 12. 1880.

SOkA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, Omice, Arch sběrací podpisův vykonaných při sčítání lidu dne 31. 12. 1890.

Seznam internetových zdrojů

Etnografická a kulturně-geografická diferenciacie a rajonizace Moravy a Slezska.

Dostupné z: http://gistralik.muni.cz/data/02_diferenciacie_a_rajonizace.pdf, cit. 12. 4. 2017.

MZA, *Index narozených, oddaných, zemřelých Brno - Bystrc, sv. Jamů*, sign. 17472.

Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8294/?strana=81>, cit. 2. 4. 2017.

MZA, *Index narozených, oddaných, zemřelých Brno - Řečkovice, sv. Vavřinec*, sign.

17712. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8433/?strana=108>, cit. 4. 4. 2017.

MZA, *Index narozených, oddaných, zemřelých Troubsko*, sign. 1979. Dostupné z:

<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4519/?strana=100>, cit. 2. 4. 2017.

MZA, *Kniha narozených Ořechov 1812-1838*, sign. 1444. Dostupné z:

<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4154/?strana=102>, cit. 2. 4. 2017.

MZA, *Kniha narozených Ořechov 1812-1838*, sign. 1444. Dostupné z:

<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4154/?strana=107>, cit. 9. 4. 2017.

MZA, *Kniha narozených Ořechov 1812-1838*, sign. 1444. Dostupné z:

<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4154/?strana=24>, cit. 4. 4. 2017.

MZA, *Kniha narozených, Ořechov-Tikovice 1802-1831*, sign. 1462. Dostupné z:

<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4191/?strana=90>, cit. 4. 4. 2017.

MZA, *Kniha narozených, Ořechov-Tikovice 1802-1831*, sign. 1462. Dostupné z:

<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4191/?strana=91>, cit. 4. 4. 2017.

- MZA, *Kniha narozených Rosice 1858-1867*, sign. 1732. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4333/?strana=289>, cit. 4. 4. 2017.
- MZA, *Kniha narozených Střelice 1784-1841*, sign. 1799. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4406/?strana=103>, cit. 5. 4. 2017.
- MZA, *Kniha oddaných Brno - Řečkovice, sv. Vavřinec 1833-1865*, sign. 17700. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8425/?strana=14>, cit. 2. 4. 2017.
- MZA, *Kniha oddaných Rosice 1842-1875*, sign. 1744. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4348/?strana=276>, cit. 2. 4. 2017.
- MZA, *Kniha oddaných Rosice 1842-1875*, sign. 1744. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4348/?strana=288>, cit. 2. 4. 2017.
- MZA, *Kniha oddaných Střelice 1784-1846*, sign. 1803. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4408/?strana=39>, cit. 2. 4. 2017.
- MZA, *Kniha zemřelých Brno - Bystřec, sv. Janů 1836-1908*, sign. 17496. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8292/?strana=185>, cit. 2. 4. 2017.
- MZA, *Kniha zemřelých Brno - Staré Brno u Nanebevzetí Panny Marie 1880-1888*, sign. 17202. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8118/?strana=136>, cit. 4. 4. 2017.
- MZA, *Kniha zemřelých Brno - Staré Brno u Nanebevzetí Panny Marie 1900-1910*, sign. 17204. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8120/?strana=227>, cit. 4. 4. 2017.
- MZA, *Kniha zemřelých Brno - Staré Brno u Nanebevzetí Panny Marie 1888-1900*, sign. 17203. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8119/?strana=192>, cit. 6. 4. 2017.
- MZA, *Kniha zemřelých Rosice 1842-1875*, sign. 1750. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4351/?strana=280>, cit. 2. 4. 2017.
- MZA, *Kniha zemřelých Troubsko 1784-1865*, sign. 1976. Dostupné z: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/4517/?strana=306>, cit. 2. 4. 2017.
- Omické gajdy*. Dostupné z: <https://www.youtu.be/oRg0WS9XrLs>, cit. 9. 3. 2017.

Seznam ostatních zdrojů

Český rozhlas Brno, snímek DF00138, Vzpomínkový pořad k 85. narozeninám sběratelky Františky Kyselkové.

EÚB, sign. K 23, Tance z Podhorácka a Brněnska.

EÚB, sign. PR 31, Fm 38, snímek 14.

Soupis informátorů

Juraj Dufek (nar. v Bojnících, bagpipes.sk, Bojnice, roč. nar. 1976)

Gabriela Janová (nar. v Brně, osoba samostatně výdělečně činná, Brno, roč. nar. 1970)

Irena Novotná (nar. ve Strakonících, etnografka Muzea středního Pootaví na mateřské dovolené, roč. nar. 1975)

Ondřej Tryhuk (nar. v Ivančicích, osoba samostatně výdělečně činná, Rosice, roč. nar. 1979)